

social development

Department:
Social Development
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

KGORO YA TLHABOLLO YA LEAGO

**Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ya Afrika
Borwa ye e sa Šomelego Poelo (NPO's)**

**E lokolotšwe go ya ka karolo 6(1)(b)(1) ya Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo
wa 1997 (Molao wa Nomoro ya 71 wa 1997)**

**Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo
(NPO's)**

DIKAGARE

LETLAKALA

- 3. - Morero
- 4. - Ditlhaloso tša mantšu le mareo

Karolo ya A: Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo (NPO's) –Boetapele le Bosepediši

- 5. - Matseno
- 9- Lekgotla le le bušago
- 13. - Boetapele bja bašomi
- 14. - Tshepedišo ya tša ditšhelete
- 15. - Boikarabelo le pepentšho
- 16. - Boitshwaro bja go naganela le bja boikarabelo

**Karolo ya B: Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo (NPO's): Kgoboketšo ya Ditseka le
Peakanyo ya Mehlodi**

- 18. - Matseno
- 20. - Mehola ya go naganela ya bao ba swaraganego le go kgoboketša ditseka.
- 21. - Maikarabelo a mokgoboketši wa ditseka
- 23. - Go thwalwa ga mokgoboketši wa ditseka wa go tšwa ka ntle
- 24. - Go thwala moeletši wa kgoboketšo ya ditseka.

Karolo ya C: Mešomo le Maikarabelo a Baabi le Bathekgi

- 28. - Matseno
- 31. - Mebaraka ya go kgoboketša ditseka ka Afrika Borwa
- 34. - Ke eng seo se tutueletšago baabi go fana?
- 37. - Lenaneo la ditokelo la moabi
- 38. - Mehlala ya tlhahlo ya go fana ka bohlale
- 39. - Mehlala ya tlhahlo ya bothekgi bjo bo lokilego
- 43. - Go lefela ka thekgo ya ditšhelete
- 46. - Ditšhupetšo - Dipuku tše di swanetšego go balwa
- 47. - Go tsenya tirišong.

**Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo
(NPO's)**

MORERO WA MELAOTSHWARO YE

Maikemišetšo a Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo wa 1997 ke go tutuetša le go thekga Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo kabelong ya yona morerong wa go kgotsofatša dinyakwa tše dintši tša badudi ba ba fapafapanego ba Repabliki ya Afrika Borwa ka:

- go hloma tikologo yeo go yona Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e ka bago le mohola le gona ya šoma ka dipelo; le
- go hlabolla bokgoni bja Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo gore e be badirišane ba mohola ba mmušo le ba lekala la poraebete tlhabollong, kaonefatšong le tlhokomelong ya ditšhaba tša ka mono Afrika Borwa le ditikologo; le
- go tutuetša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo go amogela maikarabelo a go kgonthiša gore e tširogela le go swarelela maemo a godimo a go šoma tshepedišong ye e lokilego ya taolo; tshepedišong ya go ba le dipelo; go diriša mehlodi ka meholo ye e tletšego, go kgoboketša ditseka ka mo go atlegilego; dikamano tša mohola le mmušo, ditšhabana tša bao ba hlegago, baabi, bathekgi, le batho ka kakaretšo; taolo ya kelohlolo ya makgotla a yona, le boitshwaro bja go naganela.

Kgoro ya Tlhabollo ya Leago e hlabotše melaotshwaro ye go sepedišana le dinyakwa tša Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo wa 1997, morago ga ditherišano le mekgatlo ya boemedi ye e sa šomelego poelo ka Afrika Borwa ka bophara. Melaotshwaro ye ke dipelo tša pono ya mohlakanelwa mabapi le seo se dirago go šoma gabotse morerong wa go eta pele le go sepediša Mekgatlo yeo e sa Šomelego Poelo, ya go fapafapana ka bogolo go putlaganya mafapha ka moka ao a amegago, gomme go hlokometšwe kudu tshepedišo, taolo, kgoboketšo ya ditseka le baabi. Go holofelwa gore ka go bea mehlala ye ya tlhahlo, mekgatlo wo mongwe le wo mongwe wo o ingwadišago ka tlase ga Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, e tla amogela mehlala ye ya tlhahlo, gomme e e dirišetše go ikhola le go tšwetša pele lefapha la Afrika Borwa la Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ka kakaretšo.

Le ge go na le dikarolo tše tharo tše di ikgethilego Melaotshwarong wa go Šoma Gabotse, dikarolo tše di kopantšwe sengwalweng se tee. Se se amogela gore mekgatlo ye e tšweletšago, ye e sa šomelego poelo, e hlegaga ka maikarabelo a yeo e swaraganego le go fana, go kgobokanywa le go sepedišwa ga mehutahuta ya mehlodi. Mekgatlo ye e meraro ke:

Karolo A: Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo (NPO's): Boetapele le Bosepediši

Karolo B: Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo (NPO's): Kgoboketšo ya Ditseka le Peakanyo ya Mehlodi

Karolo C: Mešomo le Maikarabelo a Baabi le Bathekgi.

Molaotshwaro wa go Šoma Gabotse o tloga o phatlaletše, eupša ga o fane ka maemo ka botlalo a boitshwaro. Bahlankedi ba Mekgatlo ye e sa šomelego poelo ba na le boikarabelo bja tshepedišo ya go ba le mohola le taolo ya mekgatlo ya bona, le go hlokomelwa ga kgalemo go ya ka melaotseo ya bona. Ge go dutše go lemogwa gore melaotshwaro ye e tla dirišwa ke mekgatlo ya go fapafapana yeo e sa šomelego poelo, yeo e šomago tlase ga mabaka a mantši a a fapafapanego, sengwalwa se se na le dintlha tše di phatlaletšego gomme se beilwe ka mokgwa wo o tla dirago gore melaotshwaro ye e kwišišege e be e dirišege.

Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo (NPO's)

TLHALOSO YA MANTŠU LE MAREO

mohlankedi wa ditšhelete -	Motho yo a filwego boikarabelo bja go sepediša mešomo ya go hlokomela dipuku tša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. Se e ka ba mošomo wa lebaka ka moka goba wa lebakanyana, goba motho yo a tšwago ka ntle goba feme ya go swara dipuku, goba moithaopi, go ya le bogolo le go raragana ga mokgatlo, ditseno tša wona le ditshenyagalelo.
molaodi -	Motho yo a filwego boikarabelo bja go sepediša mešomo ya go sepediša letšatši-ka-letšatši ya taolo ya Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. Wo e ka ba mošomo wa lebaka ka moka goba wa lebakanyana, goba wa moithaopi, go ya ka bogolo le go raragana ga mokgatlo.
mohlankediphethiši-mogolo -	Motho yo a filwego boikarabelo bja go etelela pele bašomedi ba lebaka ka moka goba ba lebakanyana, ba Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. Yena o hlongwa ke lekgotla le le laolago la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo gomme o begela lekgotla leo ka ga mešomo ka moka ya letšatši-ka-letšatši ya mokgatlo..
molaotseo -	Sengwalwa sa semmušo seo se laetšago pego ya go hlongwa ga mokgatlo, pono le maikemišetšo ka bophara a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. O akaretša ditsela ka moka le melao ya kgalemo yeo e nyakegago gore go be le tshepedišo ya maleba le go šoma ga mokgatlo. Mabapi le Ditrasete le Metheo, se se akaretša Maingwadišo a Trasete go ya ka Molao wa Taolo ya Thoto ya Trasete wa 1988, gomme mabapi le Dikhamphani tše di ingwadišitšego go ya ka Karolo ya 21 ya Dimemorantamo le Ditemana tša Mekgatlo.
moeletši -	Mekgatlo ye mentši ye e sa Šomelego Poelo ga e na mehlodi ye e lekanego go ka thwala bašomedi ka moka le go ba le

	bokgoni bjo bo nyakegago go phethagatša mananeo, go laola mešomo le go kgoboketša ditseka. Go a kgonagala go bea ye mengwe ya mešomo ye matsogong a baeletši ba go tšwa ka ntle bao ba hirilwego ka dikotraka gore ba fane ka bokgoni bja bona mešomong ye e itšego ya lebakanyana goba ya lebaka la magareng.
moabi -	Motho goba mokgatlo wo o dumelago go ithaopela go fana ka mehlodi, yeo gantši e akaretšago tšhelete, e le go tširogela maipiletšong a go fapafapana ao a tšweleditšwego ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, go thekga mananeo a wona, diprojeke le ditshenyagalelo tša mešomo.
mokgoboketši wa ditseka -	Motho yo a thwetšwego ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo lebaka ka moka goba lebakanyana, goba maamong a boithaopi, go kgoboketša mehlodi, yeo gantši e akaretšago tšhelete, go thekga mananeo, diprojeke le ditshenyagalelo tša go šoma. Mošomo wo o ka fiwa batho ba go tšwa ka ntle goba dikgwebo tše di fanago ka ditirelo tša go kgoboketša ditseka.
lekgotla le le bušago -	Sehlopha sa baemedi ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, bao ba kgethilwego goba ba laleditšwego go ithaopela go šoma bjalo ka baetapele bao ba dumelelwago ke molaotheo, ba Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. Mokgatlo wo o bušago o ka fiwa thaetlele ya, magareng a tše dingwe: Boto, Boto ya Balaodi, Babolokedi, Khansele goba Komitikitolelo.
maikemišetšo -	Ye ke pego ye kopana ye e dirago gore morero wa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o kwale gabotse, gomme e laetša lebaka la go ba gona ga mokgatlo wo. Gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o phethagatše morero wo o hlometšwego wona, maikemišetšo a wona a swanetše go lebelelwa leswa nako le nako.
mokgatlo wo o sa šomelego poelo -	Ye ke kgoboketšo ya batho bao ba bago mmogo ka morero wo o ba amago ka moka, gomme ba kwana go hloma semmušo lenaneo la go phethagatša morero wo. Ba sepediša ditiro tša bona go phethagatša morero woo, gomme ge go ka ba le tšhelete ye e šalago morago ga ditshenyagalelo (“poelo”) e dirišetšwa go hola morero woo. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e tsebja ka dithaetlele tše dingwe gape go swana le Mekgatlo ye e sego ya Mmušo, Mekgatlo ye e Direlago Setšhaba, Mekgatlo ya Phedišano ya Leago, Mekgatlo ya go Hola Setšhaba, Trasete goba Motheo, Mekgatlo ya Kwelobohloko le Mekgatlo goba Dikago tša Sedumedi.
mohlankedi -	Motho yo a filwego maemo a go ba le maatla a go laela le a go ba le boikarabelo ka Mokgatlong wo o sa Šomelego Poelo. Maemo e a ka ba a taolo goba a tshepedišo, e le a lebaka ka moka goba a lebakanyana, goba a moithaopi.
leanotshepedišo -	Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o amogela

	maanotshepedišo go hlahlala ditiro tša wona mererong ye bohlokwa. Leanotshepedišo le lengwe le le lengwe le hlalosa meholo ya mokgatlo gomme ke pego ye e akaretšago ya maikemišetšo. Maanotshepedišo a araba dipotšišo tše di lego mabapi le ka moo mekgatlo e sepedišago mešomo ya yona ka kakaretšo magatong a a fapafapanego a gona bjale le a mabakeng a a tlogo.
mohlankedi wa lenaneo -	Motho yo a thwetšwego lebaka ka moka, lebakanyana, goba ka boithaopo, ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo go okamela goba go sepediša lenaneo leo le hlametšwego go phethagatša merero ya lona. Mabakeng ao a sa tlego gantši, mošomo wo o ka fiwa batho ba ka ntle goba dikgwebo tše di fanago ka ditirelo tše.
mothekgi -	Motho goba kago ye e thekgago pepeneneng Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo goba ditiro tša wona goba ditiragalo tša wona, gantši gore go hwetšwe kwalakwatšo ya mothekgi goba ya ditšweletšwa tša mothekgi goba ditirelo. Ditšhelete goba mehlodi ye mengwe di fiwa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo gore go hwetšwe tokelo ye. Peakanyo ye gantši e bitšwa papatšo ye e amanago le merero.
moithaopi -	Motho yo a fanago ka ditirelo go Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le mananeo a wona a tirelo, taolo le a go kgoboketša ditseka, ntle le tefelo Le ge go le bjalo, ditshenyagalelo tše di tšwago potleng ya moithaopi, gantši di lefelwa ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, gomme mabakeng a mangwe moithaopi o fiwa tlhompho ye e itšego.

Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ya Afrika Borwa ya go se Šomelego Poelo (NPO's)

Karolo A: Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo (NPO's): Boetapele le Bosepediši

1. Matseno

Dihlopha tše tharo tše di bonalago gabotse tša mekgatlo di na le khuetšo ye bohlokwa bophelong bja setšhaba demokrasing ya Afrika Borwa. Sa mathomo sa dihlopha tše ke **Mmušo**, woo ka wona setšhaba ka moka se ntšhago maikutlo a sona a sepolitiki le go okamelwa ga bophelo bja setšhaba. Mmušo o bewa maatleng ka dikgetho, o dira mešomo setšhabeng gomme ditiro tše di thekgwa ka ditšhelete ka metšhelo ye e lefelwago ke batho le dikago. Ditšhelete tše di tlaleletšwa ke thušo ya go tšwa dinageng tša ntle le ka mokgwa wa diphaphelo goba dikadimo. Sehlopha sa bobedi ke **kgwebo ya poraebete goba lekala la kgwebo**. Khuetšo ya lona setšhabeng e kwagala ge le kgotsofatša dihlokwa le dikganyogwa tša batho ka go aba diphahlo le

ditirelo ka go lefiša theko ye e itšego. Setšhaba se ka tširoga ka go dira ditefelo tša boithaopo tša ditšweletšwa le ditirelo, gomme ka thekgo ye, dikgwebo di tšwela pele go kgotsofatša dihlokwa le dinyakwa tša setšhaba, gomme di itirela dipoelo tseleng yeo.

Sehlopha sa boraro ke sa lefapha la **Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo**. Sona se hlamilwe ka mekgatlo ye e thomago ge batho ba bangwe setšhabeng ba dumela go šoma mmogo go phethagatša morero wo o ba amago ka moka. Thekgo ya bona ya pele ya ditšhelete e tšwa kudukudu go bathei ba lekago ka mo ba ka kgonago go lefela mošomo wa bona, gomme morago ba dira boipiletšo go baabi gore ba ithaopele go ntšha karolo. Mehloodi e hwetšwa gape le go diphaphelong tša mmušo goba dithušong le ditsenong tšeo di itlišeditšwego.

Ge motho goba sehlopha sa batho bao ba naganago go swana, a bona sehlokwa goba bothata setšhabeng gomme a dira se sengwe go rarolla sehlokwa goba bothata bjoo, ošetše a thomile kgato ye e itšego. Ge kgato yeo e tšwetšwa pele ke matsapa a bona a go ipeakanya gore ba tšwele pele ka tiro yeo, ba dira gore go be le mokgatlo. Mekgatlo ye mentši ya setšhaba e dula e le seemong se sa boithaopo, gomme e sepetšwa ka botlalo ke maatla le mehlodi ya bathei le maloko a bona. Ge mokgatlo wa setšhaba o thoma go nyaka kamogelo goba o nyaka mehlodi ye e sa tšwego go wona, o swanetše go hloma kago ya semmušo. Gantši se se ama: Go hlongwa ga mokgatlo wo o laolago (komiti goba boto); go ngwalwa ga molaotheo, go bulwa ga akhaonte ya panka; boingwadišo bja boithaopo bja mokgatlo go ya le Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, le boingwadišo bja go ikgethela bja mokgatlo bjalo ka Mokgatlo wa Karolo ya 21 ya Mekgatlo ya e sa Šomelego Poelo, ya Molao wa Dikhamphani, goba bjalo ka Trasete ka tlase ga Molao wa go Ngwadišwa ga Ditrasete.

Lefapha la go se šomele poelo, go swana le bontši bja mafapha, le ile la kwišwa bohloko ke go šikologwa ke lefase, go beelwa mellwane, mehlodi ye e sego nene le dikamano tše di sa lekanago le mekgatlo ye mengwe. Gore bothata bjo bo fenywe, go bohlokwa kudu go hlokomelwa dikamano, kabo ya ditirelo, go ba pepeneneng, boikarabelo, taolo le tshepedišo go kgontlhiša gore go ba le tlabollo ka nageng ya gaborena. Melaotshwaro ye ya go šoma e hlabolotšwe ka thekgo ya makgolokgolo e Mekgatlo ya e sa Šomelego Poelo ya bosetšhaba le ya diprobense, le yeo e direlago setšhaba. Melaotshwaro ye ya go šoma gabotse e beilwe motheong wa Molaotheo wa Afrika Borwa, le maitekelo a go hlohleletša diphetogo le go humiša tikologo ya lefapha la go se šomele poelo. Melaotshwaro ye e ithekgile ka temaye e kgathwago ke Mekgatlo ka moka ye e sa Šomelego Poelo le thekgo ya mekgatlo yeo.

Tiro ye nngwe ye bohlokwa magatong a mathomo a go hlama Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, ke go Lokišetša Pego ya Maikemišetšo. Ge motho goba sehlopha sa batho se thoma go itokišetša go kgotsofatša senyakwa sa setšhaba goba bothata, ba na le pono. Pono ye ke ya lephelo le lekaone setšhabeng, goba ya letšatši leo ka lona senyakwa seo se tla bego se kgotsofaditšwe ka katlego goba bothata bo rarollotšwe. Mekgatlo ye e šomelago poelo (dikgwebo) e lebišwa pele ke kganyogo ya yona ya go dira dipoelo. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e katanela go phethagatša dipono tša yona. Leeto le, goba maatla a go sepetša, gantši le hlaloswa ka mantšu – mantšu a semakae – temana ye kopana – tše di hlalosago lebaka la go ba gona ga Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, Maikemišetšo a wona.

Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, ditiro tša wona tše di tšwelago pele tša go aba ditirelo, dihlokwa tša wona tša mehlodi, le mokgwa woo o ipeakanyago ka wona, ka moka ga tšona di lebišitšwe go phethagatšweng ga Maikemišetšo a wona . Dipeakanyo tša yona ka moka, e ka ba tša lenaneo goba tša go hwetša ditseka, di tšwelela ka lebaka la tlhokego ya go phethagatša Maikemišetšo a wona.

Baetapele ba Mekgatlo ye meswa ye e sa Šomelego Poelo, ka pela ba lemoga gore ba rwele maikarabelo a mararo a magolo, gore ba kgone go phethagatša maikemišetšo le go kgonthiša go tšwela pele ga mokgatlo le kgolo ya wona. Maikemišetšo a mathomo ke go kgonthiša gore lenaneo la wona la ditirelo le kgotsofatša dihlokwa tša setšhaba goba le rarolla mathata a sona ka dipoelo le ka bokgoni. A bobedi ke go hloma motheo wa thekgo (ya ditšhelete le mehlodi ye mengwe) wo o holofelegago le gona o tšweletšegago pele gore mokgatlo o kgone go phethagatša mošomo wa wona. A boraro ke a go kgonthiša gore go na le ditsela tša go kgonthiša gore go ba le tshwaro ya kelohloko le ya boikarabelo ya mehlodi ka moka ya mokgatlo le mananeo. Ge ditiro tša letšatši-ka-letšatši tša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo di oketšega ka mo e lego gore ga go sa kgonagala go legabana le tšona ka moka nakong ya boithaopo, komiti goba boto e swanetše go tšea sephetho ka ga go hlongwa ga bašomedi ba lebaka ka moka goba ba lebakanyana. Motho wa mathomo yo a hlongwago o bitšwa Molomaganyi, goba Mosepediši goba Mohlankedimogolo-phethiši, gomme o ikarabela go lekgotla le le bušago la mokgatlo.

Kgolo ya tirelo, go kgoboketša mehlodi, thekgo ya ditšhelete le taolo di tla feleletša di era gore go thwalwa bašomedi go tšwela pele, gantši ke Mohlankedimogolo-phethiši. Ye mengwe ya mešomo e tla tšwela pele go dirwa ke baithaopi, goba batho ba lebakanyana. Gabjale go na le mokgatlo wa sebopego sa go ba le baithaopi ka godimo – bao ba šomago botong, bašomi bao ba lefšago, ka tlase, le baithaopi ka tlase ga bašomedi – bao ba thušago go aba ditirelo goba go kgoboketša ditseka.

2. Mekgwa ya go šoma

Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, go sa šetšwe dikgahlegelo tša yona tše di fapafapanego le ditiro, e letetšwe go kwana mabapi le dika tše dingwe tšeo lefapha le le tla tsebegago ka tšona. Mehola ye e huetšwa ke tlhokego ya gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o thuše go lwantšha bohloki le go se lekalekane, le go katanela go kaonefatša lephelo le mabaka a badudi ka moka ba Afrika Borwa. Ge go dutše go gopotšwe se, Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e itlama go šoma ka dintlha tše di latelago:

- Go tshepagalela Repabliki ya Afrika Borwa; go hlompha le go obamela Molaotheo wa yona;
- Go tšweletša botee le go phela gabotse ga bao ba dirago setšhaba sa Afrika Borwa;
- Go tširogela dihlokwa le go hlokomela leago la batho ba Afrika Borwa;

- Go hlomphe ditokelo, setšo le seriti tša batho ka moka go ya ka motheo wa Lenaneo la Ditokelo bjalo ka ge le laeditšwe Molaotheong wa Afrika Borwa, gomme le bonagatša tekatekano ya merage le bong (go swarelela moya wa “ubuntu”).
- Go kgonthiša gore ga go na kgethollo kgahlanong le leloko lefe goba lefe la setšhaba ka lebaka la morafe, bong, botšo bja semmotwana goba bja leago, mmala, tshekamelo ya thobalano, bogolo, bogole, bodumedi, tshekamelo ya sepolitiki, dikgopolo, tumelo, setšo goba leleme.
- Go amogela gore motho yo mongwe le yo mongwe o na le mohola wo o sa swanego le wa yo mongwe le bokgoni, go sa šetšwe gore o tšwa kae, bogole, semmotwana, bong, tshekamelo ya thobalano, ditumelo maemo a leago le tša boiphedišo le a molao.
- Go dumela seriting, tekatekanong le moholeng wa badudi ka moka ba Afrika Borwa le setšhabeng se se lokilego le se se nago le toka, seo se šireletšago le go laetša go phela gabotse ga badudi ba sona ka moka, gomme se laetša se mo go kgonegago tlhamong ya boetapele bja sona, bašomeding le baithaoping;
- Go thekga demokrasi yeo mang le mang a kgathago tema go yona;
- Go dirišana, go emelelana le go logišana maano le mekgatlo ye mengwe mabapi le merero ye e amago bohle;
- Go diriša tlhabollo ye e diretšwego batho;
- Go tšweletša boithaopi magatong ka moka;
- Go swara mekgatlo ye mengwe ka kwelobohloko le ka tlhompho mabakeng ka moka;
- Go kgonthiša gore mokgatlo o dula o tshepagaletše maikemišetšo a wona;
- Go kgonthiša gore mokgatlo o iponagatša le go bonagatša maanotshepedišo a wona le lenaneo la wona setšhabeng ka mokgwa wa mohola, go sa šetšwe maikutlo a bomotho goba ditumelo;
- Go kgonthiša gore mokgatlo o a tsenega, o a thuša e bile o a fihlelelega dikamanong tša wona le badirelwa bao ba letetšego tirelo ya maemo a godimo;
- Go katanela kabo ya tirelo ya maemo a godimo, ya go ba le bokgoni le dipelo mabakeng ka moka;
- Go naganela mabaka le ditlhabaelo tša badirelwa ge go tšewa diphetho tše di ba amago;
- Go kgonthiša gore mokgatlo o na le dikamano tša botshepegi tše di se nago mapheko, le bathekgi;

- Go kgonthiša gore maloko a direla mokgatlo ka mokgwa wo o sa kgethego mahlakore, ka go beela dikgahlegelo tša bomotho thoko le go swarelela leina la wona le lebotse, gore o kgone go aga tshepego mokgatlong le lefapheng la go se šomele poelo ka moka.
- Go kgonthiša gore mokgatlo o hloma dikamano feela le mekgatlo ye e dumelago dintlheng tša go swana le tše.

3. **Go eta pele le go sepediša**

Gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o phethagatše maikemišetšo a wona o be o kgotsofatše maikemišetšo ao, bahlankedi ba swanetše go itokišetša le gona e be bao ba hlametšwego go lebeletšana le maemo a a fapafapanago a letšatši-ka-letšatši. Gore Mokgato wo o sa Šomelego Poelo o šome gabotse, lekgotla la wona le le bušago le baetapele ba bašomedi ba hloka boikemišetšo, mafolofolo le kgahlegelo. Lekgotla le le bušago le baetapele ba bašomedi ba na le mešomo le maikarabelo ao a bonalago le gona a sepedišanago go ka kgonagatša se.

• **Lekgotla le le bušago:**

Lekgotla le le bušago la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le ka ba gona ka lebaka la mabaka ao a dirilego gore mokgatlo wo le o šomelago o be gona. Ge mokgwa le sebopego sa mokgatlo di fetoga gomme o gola moo lekgotla le le bušago le ikhwetšago le lebagane le mešomo ye e fotogago. Legatong lefe goba lefe la go ba gona ga lona, go bohlokwa gore lekgotla le le bušago le hlalose maikarabelo a lona. Lekgotla le le bušago leo le kgotsofatšago dinyakwa tša molao tsa molaotheo wa lona le boingwadišo, go phethagatšeng ga maikarabelo a lona, le bea gape mokgatlo maamong a katlego ka tshepedišo ye botse le go šoma ka go naganela. Tirelo lekgotleng le le bušago e bohlokwa kudu go mokgatlo, gomme go phethagatšwa ga maikarabelo go swanetše go fiwa šedi ya maleba. Leloko le lengwe le le lengwe la lekgotla le le bušago le lekgotla ka botlalo, ba rwešwa boikarabelo ditirong tše di amago mokgatlo. Ba ka rolela ye mengwe ya mešomo ya bona go batho ba ka ntle, eupša ba ka se role boikarabelo bja bona bja mafelelo.

Bontši bja Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo bo tla re bo bile gona ka lebaka la go thongwa ke ditšhaba tše di nago le tlhobaelo, tše di ka bego di nyaka tirelo ya go kgotsofatša sehlokwa se se itšego, goba di nyaka go diriša mehlodi go lebagana le senyakwa se sengwe. Maloko a lekgotla le le bušago gantši a ikhwetša a emela se sengwe sa dihlopha tše goba bobedi bja tšona. Go šoma ka bokgoni ga lekgotla le le bušago go elwa ka nako ye le e fago tlhokomelong, botshepeging le tlhomphong:

• **Boikarabelo bja tlhokomelo:** Go šoma bjalo ka motho wa mehleng, yo bohlale, go tla mabakeng a a swanago- go diriša go kgatha tema ka kelohlako, ka mogopolo wo o tsepamego le ka mokgwa wo o sedimošitšwego. Ga go na kelo yeo ka yona motho a swanetšego go diriša nako, bokgoni le go tsepamišwa ga mogopolo ditirong tša gagwe bjalo ka leloko la lekgotla le le bušago. Maemo a a nyaka gore maloko a lekgotla le le bušago a beye diphelelo tša wona motheong wa tshedimošo ye e lekanego.

Maloko a lekgotla le le bušago ga a gapeletšego go ba ditsebi mabapi le se sengwe le se sengwe seo a lebaganago naso. Le ge go le bjalo, leloko le lengwe le le lengwe leo le nago le bokgoni bjo bo itšego le letetšwe gore le diriše bokgoni bjoo mešomong ya lona bjalo ka leloko la lekgotla le le bušago. Leloko le lengwe le le lengwe ga le gapeletšego go amega ka botlalo tirong ye nngwe le ye nngwe goba sephethong sa lekgotla le le bušago. Boikarabelo bja tlhokomelo bo dumelela tholelo go maloko a mangwe, dikomiti, bašomedi goba le batho ba go tšwa ka ntle, ka mabaka a a kwalago.

- **Boikarabelo bja botshepegi:** Go šoma ka botshepegi, go hola mokgatlo ka mo go ka kgonagalago. Boikarabelo bja botshepegi bo bea dikgonthišo tša maemo le maemo a go loka maemong ao go nago le dithulano tša dikgahlegelo. Maemo a molao a hlokometše tlhobaelo ye ka go nyaka gore go be le mešomo ya go swana le: kutullo ye e tletšego, kamogelo ya go tšwa go bontši bja maloko a lekgotla le le bušago, le go hweletša mokgatlo dikwano tše dibotse.

Mohuta o mongwe wa botshepegi ke wo o tšwelelago ge leloko le mokgatlo le na le kgonagalago ya go ka phadišanela lehlakore letee la kwano le mokgatlo. Ke feela ge mokgatlo o ka kgetha go tlogela sebaka seo moo leloko la lekgotla le le bušago le ka tšwelago pele ka go inyakela sebaka seo.

- **Boikarabelo bja tlhompho:** Go tšea magato a go kgonthiša gore mokgatlo o šoma go ya ka melao yeo e sepedišago go hlongwa ga wona le maemo a wona, le go ya ka molaotheo wa wona le maikemišetša a wona. Ditiro tše di ganetšago melao ya mokgatlo goba tšeo di sa swanelego mešomo ya mokgatlo bjalo ka ge e hlalositšwe molaotheong, di ka gomišwa goba tša hlohlwa.

Maloko a lekgotla le le bušago, gantši a direla mengwaga ye mebedi go iša go ye mene, gomme molaotheo wa mokgatlo o swanetše go kgonthiša gore bašomi babaswa ba tsena lekgotleng le le bušago nako le nako. Lenaneo le le latelago la mešomo le maikarabelo a lesome a magolo a makgotla a a bušago a Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le hlokomela:

- Gore maikarabelo a lekgotla le le bušago le a maloko a a swana go Mekatlo kamoka ye e sa Šomelego Poelo - le ge e le gore mokgatlo o mongwe le o mongwe o ka ikwa gore o swana o nnoši;
- Ka moo makgotla a a bušago le maloko a wona a phethagatšago maikarabelo a wona go tla fapafapanago ka lebaka la dintlha tše dintši, ge e le gore palo ya bašomi ba wona le ditekanyetšo tša wona ke tše dikgolo goba tše dinnyane, ge e le gore ke mokgatlo o moswa, goba o hlomilwe mengwageng ye mentši ya go feta;
- Ga gona bogolo bjo go ka thwego bo loketše lekgotla le le bušago goba tlhamo goba mokgatlo wo o itaeditšego gore o ka atlega mabakeng ka moka.
- Mekgatlo ka moka e fetoga go ya le nako, gomme se se nyaka gore go be le tebedišo ya nako le nako, tokišo, gomme mabakeng a mangwe phetošo ye kgolo ya sebopego sa mokgwa wa go laola.
- Makgotla a a bušago le maloko a yona ba thoma go fihla ntlhoreng ya mešomo ya bona ge ba phethagatša maikarabelo a bona ka go botšiša dipotšišo tše dibotse le tše di lego nakong, go ena le gore ba sepedišo feela lenaneo goba ba diriše maanotshepedišo a bona.

Ka lebaka leo, ge go dutše go gopolwa se, lekgotla le le bušago la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo:

- **Le bea maikemišetšo le morero wa mokgatlo.**

Lekgotla le le bušago le swanetše go tšweletša dingwalwa tše di hlalosago mabaka a go ba gona ga mokgatlo – pego ya wona ya maikemišetšo, dinepša le maanotshepedišo. Se se akaretša leanotshepedišo leo le lego mabapi le go thulana ga dikgahlegelo, go hlokomela gore go se ke gwa ba le kgonagalo ya gore maloko a lekgotla le le bušago goba bašomedi ba ikhole ka mešomo efe goba efe ya mokgatlo. Le swanetše go hlalosa dihlokwa goba mathata ao a hwetšwago, dikarolo tše lekgotla le le di direlago le dikarolo tše di thekgago mošomo woo. Ka godimo ga tšeo ka moka le swanetše go kgona go hlalosa go swana nnoši ga mokgatlo le ditlhaloso tše di tla goketšago thekgo ya ditšhelete. Mokgatlo wo o bušago o tla etelela pele go obameleng ga molaotheo wa wona, maanotshepedišo le maano a wona a go šoma.

- **Le kgetha le go hloma mohlankedimogolo-phethiši:**

Go phethagatša maikemišetšo le morero, lekgotla le le bušago le swanetše go kgetha batho ba ba loketšego go etelela pele mokgatlo, Mohlankedimogolo-phethiši, le gantši, bašomedi ba bagolwane, bao e ka bago ba lebaka ka moka goba ba lebakanyana goba ya ba baithaopi. Se se swanetše go akaretša go lokišetšwa ga tlhaloso ya maikarabelo a mešomo ye le go okamelwa ga Mohlankedimogolo-phethiši. Mohlankedimogolo-phethiši, le mohlomongwe ba bangwe ba bašomedi ba bangwe ba maemo a godimo, ba tla ba ka botong ka maemo a go se boute.

Kgahlegelo ya lekgotla le le bušago go thwalweng ga bašomedi ba mokgatlo go ka akaretša: maanotshepedišo a bašomi, maanotshepedišo a tirotokišo, go bolokwa ga direkoto, kobamelo ya molao, go kgethwa ga bašomi, ditšhate tša peakanyo, go hlangwa ga mešomo, megolo, diputsetšo, tutuetšo, kokamelo, kelo ya go šoma, tlhabollo ya mošomo wa boiphedišo le tlhabollo ya boprofešonale, le dikamano tša mešomong

- **Le thekga Mohlankedimogolo-phethiši le go lebelediša go šoma ga gagwe:**

Hlogo goba Mohlankedimogolo-phethiši wa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, e ka ba moithaopi goba a ba maemong a go šoma lebaka ka moka o swanetše go ikarabelela go lekgotla le le bušago. Mohlankedimogolo-phethiši o swanetše go dira dipego tša nako le nako ka ga tšwelopele ya tirelo ya mokgatlo le ditiro tša wona tša go kgoboketša ditseka, taolo le ditsela tša tshepedišo ya ditšhelete le go tsenywa tirišong ga maano a mokgatlo. Mohlankedimogolo-phethiši o hloka thekgo ya lekgotla le le bušago.

- **Le kgonthiša gore go ba le peakanyo ya mohola ya mokgatlo:**

Maloko a lekgotla le le bušago a swanetše go amega lenaneong la go beakanya la mokgatlo, a hlalose bokamoso bja wona bjo bo nyakwago le mekgwa ye e ka tlišago bokamoso bjoo. Ba na le boikarabelo bja go tšea diphetho le go lebelediša maikemišetšo a mokgatlo, le gore ke dipoele dife tšeo mokgatlo o nyakago go di fihlelela go phethagatša maikemišetšo a wona, go kgetha

mešomo le mananeo a a itšego, bobeding tirelo le thekgo, tšeo mokgatlo o tla nyakago go di fihlelela; go hlama magato (maikemišetšo a ngwaga-ka-ngwaga) le diboepgo tše di tla nyakegago gore lekgotla le phethe mešomo ya lona ka mohola le ka bokgoni.

Gore le kgone go dira se, lekgotla le le bušago le swanetše go kgonthiša gore: Go na le meholo ye e hlalago mokgatlo, go na le pono ya lebaka le letelele ya bokamoso bja mokgatlo, go na le tlhaloso ye e kwagalago gabotse ya mošomo wo o dirwago ke mokgatlo, go na le tlhaloso ya dipelo tše di letetšwego mošomong wa mokgatlo lebakeng le le beilwego, go na le leano la ngwaga-ka-ngwaga la go šoma le ditekanyetšo (bobeding ditseno le ditshenyagalelo); tšwelopele ya go iša go tsenyweng tirišong ga leano e a hlapetšwa gomme ya elwa nako le nako. Mekgatlo ye megolo ye e sa Šomelego Poelo e ka hloma komiti ya peakanyo go hlokomela tiro ye.

- **Le kgonthiša gore mokgatlo o na le mehlodi ye e lekanego.**

Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o šoma ka mohola go ya ka moo o nago le mehlodi ya go kgotsofatša merero ya wona. Go fana ka mehlodi ye e lekanego ke boikarabelo bja lekgotla le le bušago. Mekgatlong ye megolo mokgoboketši wa ditseka e kano se be leloko la lekgotla le le bušago, eupša lekgotla le thekga lenaneo la go kgoboketša ditseka ka botlalo. Ke ka lekgotla le le bušago moo bao e ka bago baabi ba bagolo ba ditseka ba goketšwago. Maloko a swanetše go ka kgona go fana ka bao ba ka bonwago ka ditikologong tša mmara wo o nago le kgonagalo ya go ka fana ka thekgo ya ditšhelete. Go dira se ka mohola, maloko ka bowona a swanetše go ba le boitlamo bja ditšhelete mokgatlong. Ba swanetše go ba le leano la ngwaga-ka-ngwaga la ditseno; ba hlapetše lenaneo la ditseno ngwaga-ka-ngwaga. Mekgatlo ye mentši ye e sa Šomelego Poelo a hloma komiti ya go kgoboketša ditseka go hlokomela tiro ye.

- **Le sepediša mehlodi ya mokgatlo ka mohola.**

Lekgotla le le bušago ke mohlokomedi wa mehlodi ya mokgatlo wo o sa šomelego poelo. Mabapi le dikhamphani tša Karolo ya 21, boikarabelo bja tša ditšhelete bo magetleng a balaodi ba makgotla a a bušago. Lekgotla le le bušago le na le boikarabelo dithotong le mehloding ye e swerwego ke mokgatlo, gomme go kgonthiša gore di sepedišwa gabotse ka go diriša ditsela le mekgwa ya taolo tšeo di kgonthišago tirišo ya maleba ya tirišo ya dithoto tša mokgatlo. Lekgotla le le bušago le swanetše go ikgotsofatša gore peakanyo ye e lekanego ya tša ditšhelete, ditekanyetšo, go swara dipuku, megolo, metšhelo, dipego tša ngwaga-ka-ngwaga tše di yago go Kgoro ya Tlhabollo ya Leago, ditaolo tša ka gare, ditshekatsheko tša ditšhelete, tshepedišo ya kheše, diresebe le tshepedišo ya kgonagalo ya tahlegelo, e ba gona. Lekgotla le le bušago le hloka go sepediša ditekanyetšo ka dipego tša nako le nako tša ditšhelete, le ka go tšea magato a a nyakegago go kgonthiša gore ditekanyetšo di dula di lekalekanetše ngwaga ka moka.

Lekgotla le le bušago le hwetša gape le go amogela tlhokomelo ya ngwaga-ka-ngwaga ya diakhaonte tša ditšhelete, le hlokomela dithoto tša mokgatlo le dipeeletšo, gomme le kgonthiša gore dinyakwa ka moka tša semolao di a obamelwa. Makgotla a mangwe a a bušago a hloma komiti ya tša ditšhelete go hlokomela mošomo wo o bohlokwa.

- **Le bea mananeo le ditirelo tša mokgatlo le go di hlapetša:**

Lekgotla le le bušago le swanetše go ba le kwišišo ya lenaneo le lengwe le le lengwe la mošomo wa mokgatlo le diprojeke le ka moo di tsenyago maikemišetšo tirišong. Mošomo wa lona ke go botšiša ga e le gore lenaneo la bjale la mokgatlo le ditirelo le swanetšana le maikemišetšo a wona le dinepo. Go dira se le swanetše: go amogela maano a ngwaga-ka-ngwaga a mananeo; go kwana ka mekgwa ye e dirišwago go hlapetša le go ela mananeo goba diprojeke, a gatelele gore a fiwe dipego tša nako le nako tša tšwelopele mabapi le lenaneo le lengwe le le lengwe goba projeke le go phethwa ga tšona, go sekaseka ka kelohloko setšo sa mokgatlo le ditiro, go kgonthiša gore go dirišwa diphetogo tše di nyakegago go aga dikgopolo tša mohola, go fapafapana, maikarabelo le tlhomphe, mola le amogela dihlopha tša ditšo ka moka bjalo ka badirišane ba ba lekanago go hlabolleng mokgatlo. Ge lenaneo la diphetogo e ka ba le le raraganego goba ya ba leo le tletšego kudu ka dintlha tša botegniki, Mekgotla ye mengwe eo e sa Šomelego Poelo a hloma komiti ya mananeo go hlokomela tiro ye.

- **Go bonagatša ponagalo ya mokgatlo setšhabeng:**

Lekgotla le le bušago le šoma bjalo ka sekgokaganyi magareng a bašomedi ba mokgatlo goba baithaopi, le badirelwa ba mokgatlo, maloko, setšhaba le baabi bao o ba direlago. Gantši Mohlankedimogolo-phethiši goba modulasetulo ke tšona diboleledi tše dikgolo tša mokgatlo, eupša mang goba mang yo a kgethwago o swanetše go fiwa maatla ke lekgotla le le bušago. Maloko a swanetše go ba le dikgokaganyo le ditikologo tše dintši tša go ba le khuetšo kgwebong, diphatlatšing tša ditaba, le mmušong. A swanetše gore mabakeng ka moka a hlocomele gore a se ke a fana ka dikgopolo tša bomotho legatong la mokgatlo, gomme a hlamelwe go tšweletša mokgatlo ka go nepagala le ka mafolofolo sebakeng se sengwe le se sengwe seo se hwetšwago.

Gore boikarabelo bjo bo phethagatšwe, maloko a lekgotla le le bušago a swanetše go sedimošwa ka ga mebaraka ya mokgatlo – baholegi, badirelwa, bathekgi, bj.bj. Mekgatlong ye megolo ye e sa Šomelego Poelo se se ka ra gore go be le kgahlegelo dinyakišišong tša mebaraka, peakanyong ya mebaraka, tlhabollong ya setšweletšwa, go phuthweng ga ditšweletšwa le phatlatšong ya tšona, go beweng ga ditheko, kwalakwatšong, dithekišong, dikgokaganong le dikamanong le setšhaba. Ka botlalonyane, lekgotla le le bušago le swanetše go bona gore mokgatlo o šoma ka bokgoni le ka dipelo bjang, goba o fihlelela mebaraka ya wona bjang. Ba swanetše go kgonthiša gore go ba le pego ya ngwaga-ka-ngwaga.

- **Go šoma bjalo ka kgorotshoko ya aphili:**

Leswao la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo wo o šomago ka mohola le wo o golago, ke woo maloko a lekgotla la wona le le bušago a sa amanego le mešomo ya letšatši-ka-letšatši ya mokgatlo le gona ga a amane le dikamano magareng a bašomedi, goba ditaolo tša Mohlankedimogolo-phethiši. Nako le nako kahlolo ya Mohlankedimogolo-phethiši e ka botšišollwa ke mošomedi. Boto e tla swanela go bonwa ke Mohlankedimogolo-phethiši dikgaganong tše. Mekgatlong ye mennyane goba ye meswa moo maloko a mangwe a lekgotla le le bušago a šomago bjalo ka bašomedi ba ba ithaopilego, dithulano le dikgaganego gantši di tšwelela ge maloko a sa kwišiše maikarabelo a wona le go nyaka go swarwa ka kelohloko ga maikarabelo a bona a maphakga a mabedi.

Ditsela tše dikgonagatša gsabotse ge mokgatlo o hloma le go swarelela ditsela tša kgalemo le tša go sepediša diphapang ka mekgwa ye e bonalago gabotse ya maatla a go laela le a boikarabelo.

- **Go ela mekgwa wa lona wa go šoma:**

Mengwageng ye mengwe le ye mengwe ye mebedi goba ye meraro, lekgotla le le bušago le swanetše go ipha sebaka sa go hlahloba tšwelopele ya lona le go šoma ga lona. Se se šomega gabotse ge leloko le lengwe le le lengwe la lekgotla le le bušago le ba karolo ya mokgatlo woo ka maemo a a kwanetšwego a go šoma goba tlhaloso ye e lego gona ya mošomo. Tšwelopele e ka elwa kopanong ya kelo, goba ka go swara dipoledišano le leloko le lengwe le le lengwe, tšeo di sepetšwago ke modulasetulo le/goba Mohlankedimogolo-phetlhiši. Dinyakwa tša minimamo tšeo go šoma go ka elwago ka tšona di ka akaretša: Tsebo ya mokgatlo, boitlamo mokgatlong; khuetšo go badirelwa goba baabi; bokgoni bja go fana, boikemišetšo bja go šoma.

- **Boetapele bja bašomedi:**

Go diriša ka botlalo bokgoni bja lekgotla le le bušago, maloko a lekgotla le le bušago, komiti le bašomedi ba tla hloka go šoma mmogo ka tirišano, ka go lemoga ka moo mešomo ya bona le maikarabelo a bona di amanago ka gona. Tše ka moka di dirwa ka maikemišetšo a go phethagatša morero wa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo.

Boikarabelo bja motheo bja bašomedi, bao ba ka bago ba lebaka ka moka, lebakanyana, goba ya ba baithaopi, ke go tsenya tirišong lenaneo la mokgatlo go ya ka molaotheo wa wona, morero le maano a go šoma. Se se akaretša tlhabollo ya bašomi ba wona, go hlokomela mehlodi ya wona ka botshepegi, le go diriša ka botlalo mehlodi ya wona ka moka, go akaretšwa le nako. Lenaneo le la maatlafatšo le tsepamišetšwe go sagweng ga bokgoni bja batho le go kaonefatšweng ga mabokgoni a batho. Mohlankedimogolo-phetlhiši o tšea boikarabelo bja go etelela pele ditsela tše le ditiro. Yena o swanetše go katanela go dira gore bašomedi ba dule ba sedimošetšwe gomme ba kgone go kgatha tema go lemogweng ga dinyakwa le dibaka, a ba hlokomela tše gomme le gore ba be le boikarabelo lenaneong leo. Bahlankedi ba mokgatlo ba swanetšw go hlokomela melaotshwaro ye gore ba fihlelele tšeo di nyakwago. Boetapele bja bašomedi bo swanetše:

- Go katanela go kwišiša mokgatlo ka botlalo;
- Fana ka ditlhahlo tša leanotshepedišo le boetapele go lekgotla le le bušago. Maanotshepedišo a bašomedi a swanetše go gomarela Molao wa Dikamano Mešomong le melao ye mengwe ya maleba gomme e swanetše go šireletša ditokelo tša bengmediro, bašomi, maloko le baithaopi;
- Go sepediša, go laela; le go tsenya tirišong mešomo ka moka ya ditirelo, go kgoboketša ditseka le ya taolo le ditiro tša mokgatlo;
- Go tsenya tirišong ga diphetho tša maanotshepedišo le ditaello tša lekgatlo le le bušago;
- Go swalelela le go gomarela molaotheo le maanotshepedišo a mokgatlo;

- Go ruta lekgotla le le bušago ka ga mešomo ya bona ye e swanago e nnoši mola e bile e sepelelana le boikarabelo bja bona mabapi le bašomedi;
- Go begela lekgotla le le bušago nako le nako le go kgontlhiša gore boto e dula e sedimošitšwe ka ga ditiro ka moka tša mokgatlo;
- Go lemoša lekgotla le le bušago ka bonako ka ga ditiragalo tše dingwe le tše dingwe tše di ka amago go šoma botse ga mokgatlo;
- Go hloma le go hlokomela mananeo a dikgokagano tša ka gare;
- Go swarelela ditaolo tša mohola tša ditšhelete, go dumelela ditefelo ka moka tša ditšhelete le go hlapetša ditiro ka moka tša ditšhelete le tša go swarwa ga dipuku tša mokgatlo;
- Go lokišetša ditekanyetšo tša ngwaga-le-ngwaga ka thušo ya bašomedi, ramatlotlo (ge a hlomilwe), le komiti ya ditšhelete (ge e hlomilwe);
- Go thwala, go okamela, go ela le go ntšhwa ga bašomi mešomong. Go hlabolla mananeo a a lekanego le a a amogelegago a go ela mabokgoni, boitemogelo, le mangwalo a dithuto, maemo a boikarabelo le go šoma, le go lefela bašomi go ya ka motheo wo; go ba le ditsela tše di bonalago gabotse le tše di lego pepeneneng tša go thwala bašomedi ba baswa le tša go lokolla bašomedi mešomong;
- Go tutuetša le go thekga baithaopi;
- Go hlokomela direkoto tša mokgatlo , difaele, dingwalwa le go lota tša kgale;
- Go tsenela dikwano le baabi legatong la mekgatlo, ka tumelelo ya lekgotla le le bušago;
- Go emela mokgatlo mekgatlong ye mengwe, diphatlatatšing tša ditaba le setšhabeng ka kakaretšo;
- Go lokišetša dintlhataba tša dikopano, ditsebišo tša bašomedi, dipego, dingwalelano tša letšatši-ka-letšatši le dikgokagano tše dingwe tše di nyakegago tša ka gare le ka ntle ga mokgatlo;
- Go swarelela bosephiri ka ga tshedimošo ye e ka amago maikutlo.

4.Tshepedišo ya tša ditšhelete

Go se swane le dikgwebo tše di hwetšago ditseno tša tšona ka go rekiša diphahlo goba ditirelo, le go se swane le mmušo, woo mehlodi ya wona e tšwago metšhelong, mokgatlo wo o sa šomelego poelo ga se mong wa mehlodi ye o e tšweletšago. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e letetšwe

go ba le kelohloko gomme e be le tshepedišo ya mohola ya mehlodi ye e beilwego boikarabelong bja yona ke baabi, bathekgi le mmušo. Mananeo a tshepedišo ya ditšhelete, go sa šetšwe gore a ka ba a bonolo bjang, a swanetše go hlabollwa le go hlokomelwa ke bahlankedi go kgonthiša gore go ba le tirišo ya maleba ya mehlodi. Ka kakaretšo se se ka fihlelelwa ka:

- Hloma mananeo a maleba a tša ditšhelete le go thwala batho ba ba nago le mangwalo, bao e ka bago ba lebaka ka moka goba ba lebakanyana, goba baithaopi go laola le go sepediša mananeo a;
- Go hlabolla maanotshepedišo a tša ditšhelete le puku ya go laetša tirišo (lebakeng la Mekgatlo ya kgajana ye e sa Šomelego Poelo), Tše di ka akaretšago go tšweletšwa ga dipego tša ditšhelete, go phatlalatšwa le go beelwa nako ga dipego tša ditšhelete, mamaneo a melao ya go swara dipuku, ditsela tša go kwanantšha dipego tša panka; dipholisi tša dipeeletšo, ditsela tša go saena ditšheke, ditshenyagalelo tša maeto, go kgoboketšwa ga ditseno le mananeo a go ngwala direkoto, leanotshepedišo la megolo, dipholisi tša di-inšorensense, ditaolo tša dithoto tše di sa šuthego, ditaolo tša ngwalwa ga diphahlo (ge di le gona), ditsela tša go dira ditekanyetšo, ditsela tša metšhelo (ge di le gona) le go thulana ga dikgahlegelo;
- Go dumelelana le mekgwa ye e amogelwago ya Afrika Borwa ya go swara dipuku le go lekola ditšhelete, mabapi le ditsela, go panka, go bega le go boloka direkoto;
- Go sepediša ditekolo tša ngwaga-ka-ngwaga tša ditšhelete;
- Go lokišetša ditekanyetšo tše di kwagalago tša mokgatlo tša ditseno le ditshenyagalelo tša ngwaga-ka-ngwaga;
- Go hlapetša ditseno tša kgonthe le ditshenyagalelo kgahlanong le ditekanyetšo le go di obamela moo go kgonegago. Ge go nyakega gore go be le diphetošo, bašomedi ba swanetše go rerišana le lekgotla le le bušago pele ba ka dira gore ditekanyetšo di sepelelane le ka mo go šongwago.
- Go hloma maanotshepedišo a a kwanago ka ga dikadimo le diputseletšo tša bašomi;
- Go hlabolla leanotshepedišo leo le lego mabapi le go amogelwa ga ga ditefelo tša ka ntle gore go efogwe ditefelo tša go menwa gabedi goba tše e sego tša maleba.
- Go hloma ga ditaolo tša mohola tša go swara kheše ye nnyane;
- Go tliša ditsela tše di bonalago gabotse tša go dumelela, go lokišetša, go saenwa le go ntšhwa ga ditšheke;
- Go ba le ditsela tša kgalemo tša go šomana le tirišompe ye nngwe le ye nngwe goba go diriša mehlodi goba dithoto ka bošaedi;
- Go hloma dikabelo tše di amogelegago le maemo go laola kgoboketšo ya ditseka le ditshenyagalelo tša taolo;
- Go kgonthiša gore ditšhelete tše di beetšwego thoko, di dirišetšwa feela mošomo wo di o beetšwego;
- Go fokotša kotsi ya go ithekga kudu go tša ditšhelete mehloding ye mennyane ka go hlabolla motheo wo o phatlaletšego wa mehlodi ya ditšhelete;
- Go hloma lenaneo le le šomago gabotse leo le: Kgonthišago gore go elwa hloko ditirelo tša ditheko tše di amogelegago ge go kgonega, le bonago gore diotara tša go reka di a dumelelwa; hlokomelago gore diphahlo le ditirelo di a lekolwa go ya ka diotara tša go

reka, kgonthišago gore ditsela tša go lefela di a gomarelwa le gore direkoto tša maleba di a hlokomelwa.

- Go hloma dikotraka tša go šoma gabotse goba lenaneo la go thendara leo le: Kwanago le dinyakwa tša melao ya go hwetša diphahlo; e lego le lego pepeneneng le gona le lokile; le kgotsofatšago dinyakwa ka moka tša kontraka ye nngwe le ye nngwe goba thendara.

5. **Boikarabelo le pepentšho**

A mangwe a maikemišetšo a Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ke go tutuetša le go thekga Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo mošomong wa yona wa go kgotsofatša dinyakwa tše di fapafapanego tša badudi ba Afrika Borwa, ka go e hlohleletša gore e swarelele maemo a a lekanego a pepentšho le boikarabelo. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo ga se mong wa mehlodi yeo e e nyakago go phathagatša maikemišetšo a wona, eupša o dumelwa go diriša tšhelete le dimpho tše dingwe go fihlelela maikemišetšo a wona ao a beakantšwego. Bao ba lokollago mehlodi ye ba swanetše go rapeletšwa gore mošomo o tla dirwa go ya le ka mo go beakantšwego, le ka boikarabelo.

Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ba gona gomme o phedišwa ke bokgoni bja wona bja go hlokomela dikamano tše di bulegilego le gona e lego tšeo di nago le tšweletšo, le bengkarolo ba wona ba bagolo: Bao mokgatlo o ba direlago; bao ba fago mokgatlo mehlodi; le bao ba tlišago tikologo ye e kgontšhago go šoma, yeo mokgatlo o šomago go yona. Go moholeng o mokaonekaone wa mokgatlo; tshepedišo ya wona le boetapele bja wona gore o hlokomele kudu maemo a wona a boikarabelo le a pepentšho; la go ba le:

- Maikemišetšo a a kwalago a go sepediša mokgatlo le mananeo a wona. Mokgatlo wo o sa bonego tsela ga o swanelwe ke thekgo;
- Mokgwa wo o kgethilwego ka kelohlolo wa tshepedišo, boetapele bja bašomi le bašomi bao ba nago le bokgoni le baithaopi ka kantorong. Batho bao ba ka holofelwago;
- Lenaneo le le šomago gabotse la leano la go šoma, leo le nago le mekgwa ya go hlapetša le go ela tšwelopele. Go swanetše go ba le dibaka tša bengkarolo bao ba holwago le ditšhaba tše di swanetšego go amega mananeong a pekanyo, tshekatsheko ya nako le nako le tokišo ya mananeo le diprojeke;
- Go ba gona ga maanotshepedišo le mananeo ao a kgonthišago gore mehlodi ka moka ye e lego gona e dirišwa ka mohola ka botlalo – batho, mabokgoni, tšhelete, didirišwa le dinolofatši;
- Go ba gona ga mananeo a go swara dipuku le ditaolo ao a kgonthišago gore go ba le pepentšho le tshwaro ya mohola ya tšhelete le mehlodi ye e tsenago le ye e tšwago;
- Mokgatlo wo o nago le thato le gona o bulegitše dinyakišišo le dipotšišo tša setšhaba. Pepentšho e tlišwa ke go fana ka tshedimošo ye e tlogo ka nako; tshedimošo ye e nepagetšego le gona e fihlelelega mabapi le mokgatlo le ditiro tša wona go baabi le ba bangwe. Kopano ya wona ya kakaretšo ya ngwaga-ka-ngwaga e swanetše go swarwa ka dikutullo tše di tletšego, tše di nepagetšego le gona di le pepeneneng mabapi le tshedimošo ya maleba ye e lego ka ga maikemišetšo, mananeo, ditšhelete le tshepedišo.

6. Boitshwaro bja go naganela le bja boikarabelo

Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e phela ka thekgo ye e e hwetšago go tšwa go ba bangwe, yeo e fiwago ka tshepo le kholofelo ya gore mathata le merero ye mengwe di tla hlokomelwa ka bokgoni ka dinepo tša mekgatlo le maikemišetšo. Ka be Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e letetšwe go “šoma gabotse” ka mehlodi ye, setšhaba se letela gore e be yeo e sa solegego. Boitshwaro bjo bongwe le bjo bongwe bjo bobe, bjo bo laetšwago ke dinyakišišo goba diphatlalatši tša ditaba bo fetetša Mekgatlo ka moka ye e sa Šomelego Poelo. Ka lebaka leo, Mekgatlo ka moka ya e sa Šomelego Poelo e letetšwe go sepetša mešomo ya yona ka go naganela le ka go ba le boikarabelo tšhomišanong ya yona le ba bangwe. Le ge tirišo ya maemo a a latelago e ka fapafapana go ya ka mekgatlo, a tšewa bjalo ka matšomayo a mabotse.

- **Botshepegi:** Batho ba ba tshepegago ba na le nnete, ke ba kgonthe, ga ba dikologe taba, ke bao ba lego thwii, ga ba tšhabe go tšwa ka taba, le gona ba bulegile. Ga ba jabetše ba bangwe, ga ba utswe, ga ba bolele maaka, ga ba na bofora goba go šoma ka bohvirihwiri. Bašomedi ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le baithaopi ba swanetše go ba le botshepegi ka botlalo ge ba šoma le baabi, baholegi, bašomi, baithaopi, maloko a lekgotla le le bušago, setšhaba le babuši.
- **Kholofelego:** Batho le mekgatlo ye e nago le kholofelego ke bao ba nago le nnete, ba na le boitshwaro bjo bobotse, ba a hlomphega le gona ga ba fetogele nnete. |Ba na le sebetse gomme ba šoma ka maikemišetšo. Ba tla lwela diktumelo tša bona gomme ba ka se iphe kgopolo ya gore se sengwe le se sengwe se lokile ge feela se phethagatša mošomo wo o itšego, e lego yeo e hlokomologago boikemišetšo, goba e dirišwa go sa šetšwe gore e šaetša boikemišetšo. Bašomedi ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le maloko ba hlompha kholofelego ya maikemišetšo ao a theilwego ke lekgotla la bona le le bušago.
- **Go phethagatša dikholofedišo:** Batho bao ba swanelwago ke go holofelwa ba phethagatša dikholofedišo, ba phethagatša maikarabelo, ba obamela ke maikutlo le sebopego sa kwano. Ga ba hlalose dikwano ka mokgwa wa go tlala botegniki wo o sa kwagalego gore ba lokafatše go se obamele dikwano goba go se phethagatše dikholofedišo tša bona.
- **Boikokotlelego:** Batho ba ba swanelwago ke go holofelega ba bontšha boikokotlelego le go tshepega go batho ba bangwe le go mekgatlo ka segwera moo go nago le mathata, thekgo, le go rata mošomo wa bona. Ga ba diriše goba ba utolla tshedimošo yeo ba e hweditšego ka lebaka la gore ba tshephiwa, gore ba ikhole ka bobona goba mešomong ya bona. Bašomedi le maloko a lekgotla le le bušago ba swanetše go hlokomela bokgoni bja bona gore ba itšeele diphetho tša bona tša boprofešonale, tše di ikemetšego, ka go efoga khuetšo ye e sa nyakegego le dithulano tša dikgahlegelo.
- **Go loka:** Batho ba ba lokilego ba laetša gore ba ikemišeditše go phethagatša toka, tshwaro ya batho ka go lekalekana, le kgotlelelano le kamogelo ya go ba gona ga diphapano magareng a batho. Ba na le dikgopolo tše di bulegilego, ba ikemišeditše go amogela gore ba fošitše, gomme moo go lego maleba, ba fetola maemo a bona le ditumelo. Ga ba tsome diphošo goba ba diriša diphošo tša ba bangwe goba mathata a bona go ikhola.

- **Go hlokomela ba bangwe:** Go ba le taba ka ga go phela gabotse ga ba bangwe go iponagatša ka kwelobohloko, go fana, go loka le go direla. Go nyakega gore motho a leke go thuša bao ba hlokago le gore a efoge go kwiša ba bangwe bohloko.
- **Go hlompha babangwe:** Batho ba ba naganelago babangwe ba ba laetša go hlompha seriti sa batho, bosephiri, le tokelo ya boitemogo, tša batho ka moka ba ba nago le bokgoni e bile e le ba ba godilego. Ba dira dilo ka tlhokomelo le gona ba a ihlompha. Ba fa ba bangwe tshedimošo ye ba e nyakago gore ba tšeye diphetho tše di sedimošitšwego ka ga maphelo a bona.
- **Pepentšho:** Bašomedi ba swanetše go fa setšhaba tshedimošo ya maleba ye e nyakegago, go ya le ka mo kgonagalago go dumelala gore go be le kelo ya bohlale ya dinapo, didirišwa, le dipelo bjalo ka ge di amana le maikemišetšo a mekgatlo.
- **Bodudi bja boikarabelo:** Bodudi bja boikarabelo bo ama go hlompha molao, go hlompha molao, temogo ya dinyakwa tša leago le tirelo ya setšhaba. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e swanetše go hlokomela kudu gore e hlompha melao ka moka ya maleba.
- **Go katanela bokgoni:** Batho ba ba naganelago ba tshwenyega ka boleng bja mošomo wa bona. Ba katanela bokgoni gomme ba bohlale, ba a holofelega, ba mafolofolo le gona ba na le boikemišetšo.
- **Boikarabelo:** Batho ba ba naganelago ba amogela boikarabelo bja diphetho gtša bona, le dipelo tše di tlogo tša ditiro tša bona le tša go se tšeye magato ga bona, go beela ba bangwe mohlala le go begela baabi le bathekgi mabapi le ka moo ditšhelete di dirišitšwego ka gona.
- **Go šireletša kholofelo ya setšhaba:** Tshepedišo ya Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo baetapele, bašomedi le baithaopi ba na le boikarabelo bjo e sego bja mehleng bja go laetša mohlala go ba bangwe, go šireletša le go tšwetša pele botshepegi le botsebegi bja mekgatlo ka moka yeo e ithekgilego ka thekgo ya baithaopi le kholofelo ya setšhaba. Go efoga ponagalo ya go se sepele gabotse, le go tšea magato afe goba afe ao a nyakegago go phošolla goba go thibela maitshwaro a sa lokago a ba bangwe.

Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ya Afrika Borwa ya go se Šomelego Poelo (NPO's)

Karolo B: Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo (NPO's): Kgoboketšo ya Ditseka le Peakanyo ya Mehloidi

1. Matseno

Lefoko la “ Kgoboketšo ya Ditseka, le dutše le dirišwa ke Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo lebaka la go feta mengwaga ye lekgolo go hlalosa go kgoboketša mehlodi. Wo bohlokwahlokwa wa mehlodi ye ke tšhelete. Matšatšing a go thata kudu go thekga mošomo wa mekgatlo yeo ka ditseno tša baabi feela. Mehloidi e swanetše go hwetšwa mahlakoreng a go fapafapana le mekgweng ya go fapafapana. Lehono Mekgatlo ye e oketšegago ye e sa Šomelego Poelo di bea ditseka ditirelong tša tšona. Dikolo di kgopela batswadi go lefelela bana ba bona ditšhelete, mafelo a ditirelo tša setšhaba a di beela badirelwa ba tšona ditseka, ka ge a se sa na thušo ye e lekanego ya baabi go ka aba ditirelo ntle le tseka.

Mabakeng a mangwe baabi ba fana ka dimpho tša go swana le ditlabelo tša ka dikantorong goba didirišwa tša go aga, legatong la tšhelete. Batho setšhabeng ba hlohleletšwa go thekga mekgatlo ka go fana ka nako ya bona ya boithaopo, goba mabokgoni a bona, goba dilo tše di bonalago go swana le digaretene le ditulo tša ka kantorong. Mekgatlo ye mmalwa ye e sa Šomelego Poelo e dira dikerese, didirišwa tša go dira magora goba go gatiša dikhipha tšeo di rekišwago le go itirela “poelo” ka dithekišo tšeo go thekga ditshenyagalelo tša yona tša go šoma. Thekgo ye ya go fapafapana e ka se hlaloswe bjalo ka “kgoboketšo ya ditseka”, ka lebaka leo go tšwelela lereo le lesa leo le ilego go dirišwa, “Peakanyo ya mehlodi”.

Go na le bengkarolo ba bararo ba bohlokwa bao ba amegago go kgoboketšweng ga ditseka. Wa mathomo ke **Moholegi**, motho goba setšhaba seo se nago le sehlokwa. Wa bobedi ke **Moabi**, motho goba kago ye e nago le tšhelete goba mehlodi. Wa boraro ke Mokgatlo wo o sa Šomelego **Poelo** wo o šomago bjalo ka sekgokaganyi se bohlokwa magareng gsa moholegi le moabi. Tlhaloso ye nngwe le ye nngwe ya kgoboketšo ya ditseka e swanetše go bolela ka bengkarolo ba ba bararo. Mohlala o mongwe ke wo: “*Go bopša le go elwa ga temogo ya setšhaba ya dinyakwa tša batho, le go lomaganywa ga mehlodi ya tirelo, ditšhelete le mananeo a go kgoboketša ditseka go ka bokgoni le senyakwa ka ditshenyagalelo tša tlase ka mo go ka kgonagalago, ka mo go tla kgotsofatšago moabi*”.

Nyakego ya go lokolla bogolo bja tšhelete ye e kgobokeditšwego go morero wo e kgobokeleditšwego wona, edira gore go be le kgopolo ya ditiro tša bokgoni le tša mohola, tšeo gantši di hlaloswago bjalo ka kgoboketšo ya ditseka ka boprofešonale. Kgoboketšo ya ditseka ke ye nngwe ya diprofešene tše di golago ka lebelo kudu setšhabeng. Ga e sa bonwa bjalo ka mošomo wa bokgopedi bjo bo sa amogelego wo o ithekgilego ka molokoloko wo o sa felego wa dikgopolo tše dibotse, tšeo Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o holoofelago gore di tla

tšwelela gantši go feta go palelwa. Ge mešomo ya go kgoboketša ditseka e dirwa gantši ke baithaopi goba batho ba ba e direlago Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e le bašomi ba lebakanyana, ke mošomo wa kgonthe o mothata. Le ge go le bjalo dihlohlo tše bakgoboketši ba ditseka ba lebanego natšo di dira gore ba nyake baemo a boprofešonale.

Kgoboketšo ya ditseka tikologong ye e fetogago ka lebelo, ke ye e raraganego. Ga go mokgwa wa mohlolo wo o kilego wa dirwa go fetolela kganyogo ya potlako goba ya tšhoganyetšo thekgo, gore e be le dipelo tša bjako. Go kile gwa ba le nako yeo ka yona batho bao ba bego ba le tlalelong ya go bitša bathuši ka lentšu le le golo le ka nako ye telele, ba bego ba riwa dikabelo tša tšhelete tše ba bego ba di nyaka. Eupša lehono ka diphatlalatši tša ditaba tša elektroniki tše di tlišago lefase le mathata a lona ditšhabeng tša rena, setšhaba se šetše se tlwaeditšwe go phela lefaseng le le nago le dihlokwa tše di oketšegago, gomme ga ba sa na kholofelo ka ga bokgonoi bja setšhaba bja go šomana le mathata ao a golago go ena le go timelela.

Go na le mokgwa wa go hlabolla ditseka wo o sepelago ka tsela ye e beakantšwego go tloga go tokišetšo go ya go peakanyo, go ya go phethagatšweng le taolong ya lenaneo la go kgoboketša ditseka. Kgoboketšo ya ditseka e tla šoma gabotse ka mo go oketšegago le gona ya šoma ka bokgoni ka go diriša mokgwa wo o beakantšwego, wo o swanago le wa kgwebo, wa go šoma. Le ge go se na mokgwa wa go hwetša katlego, go na le dintlha tša motheo tše di šomago gabotse ditšhabeng ka moka. Dintlha tše di lekilwego di beilwe motheong wa tsebo wa gore go kgoboketša ditseka e tla dula e le bokgabo gofeta saense.

Ka ge Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e sepetšwa ke nyakego ya šomana le merero ya setšhaba le go rarolla mathata a setšhaba, e na le tshekamelo ya go hlokomela kudu tlhamong le go tshenywa tirišong ga mananeo a ditirelo le diprojeke. Kgatelelo ya bohlokwa bja boikarabelo lehono le yona e nyaka gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o swanetše go kgonthiša gore go na le mananeo ao a lekanego a taolo go hlokomela mehlodi ye o nago nayo. Bontši bja Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e bile le thekgo ya baabi ba bagolo ba go tšwa ka dinageng tša ntle matšatšinyaneng a go feta, gantši ka tlase ga dikwano tše di tšeago mengwaga ye mentšinyana. Dintlha tše ka moka di ra gore tlhokego ya go beakanyetša thekgo ya ka moso ya ditšhelete ga se ya fiwa šedi ye e lekanego go swana le kabo ya ditirelo goba taolo.

Ge Mohlankedimogolo-phethiši wa bašomedi goba molomaganyi a hlongwa Mokgatlong wo o sa Šomelego Poelo, lekgotla le le bušago, gantši le fa motho yoo boikarabelo bja thekgo ya ditšhelete. Kgoboketšo ya ditseka ga se mošomo wo o kgahlago leloko le le tlwaelegilego la lekgotla le le bušago! Gore lekgotla le le bušago le swaelela boikarabelo bja lona bja go kgoboketša ditseka goba le bo fetišetša go mošomedi, kgoboketšo ya ditseka gantši ga e bonwe e le mošomo wo o beakantšwego, wo o nyakago nako, bokgoni le mehlodi tša wona. Maemo ao a sa rategago ka go fetišiša ke ge mokgatlo o tšwela pele go laelwa gore o dire eng go ya ka dinyakwa tša mehlodi ye megolo ya ditseka. O dula o ithekgile ka dihlopha tša ka ntle gomme mabakeng a mangwe o ntšhwa tseleng ya wona ya maikemišetšo a wona.

Ntle le mehlodi ye e lekanego, Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka se phethagatše maikemišetšo a wona gomme go boikarabelong bja baetapele go kgonthiša gore mehlodi yeo e gona. Se se ra gore šedi ye ntši e swanetše go fiwa go theweng ga motheo wa ditseka wo o šireletšegilego o bilelgo o tšwela pele go swana le go hlangwa le go abja ga ditirelo tša mohola.

Ge se se lemogilwe, kgoboketšo ya ditseka (goba peakanyo ya mehlodi) e ba selo se se ka šupšago ditekanyetšong tša ngwaga-ka-ngwaga tša ditshenyagalelo tša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo.

Ge Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o na le kgahlegelo tšwetšopeleng ya mošomo wa wona le gona o nyaka go goketša thekgo ya ditšhelete ge sehlokwa se dutše se le gona, o swanetše go hlokomela tše di latelago:

- **Maikemišetšo:** Ge mokgatlo o sa tsebe gore ke ka lebaka la eng o le gona, ga o swanelwe ke go thekgwa. Pego ya Maikemišetšo a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo e swanetše go ba le “*lebaka la go ba gona ga mokgatlo*”. Baabi ba ka se thekge mekgatlo ye e sa tsebe go lebaka la go dira se e se dirago.
- **Leano la bokamosi bja mokgatlo:** Bontši bja Mokgatlo ye e sa Šomelego Poelo ga e na leano le le ngwadilwego. E ikhwetša e le tseleng feela gomme e sa tsebe gore e ya kae. Se sebe le go feta ke gore e a šoma goba e sepediša diprojeke ge feela e na le tšhelete. Ga go mothekgi yo a ka thekgago mokgatlo wo o sa tsebe go mo o yago gona goba wo o sa tsebe go gore o beakanya go fihlelela eng.
- **Dikgokaganyo tše di šomago gabotse tša ka gare le tša ka ntle:** Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo phela tikologong ye e dulago e fetoga, bobeding ka gare le ka ntle. Ge diphetogo tše di sa hlalobje nako le nako, ga go motho yo a ka tsebe go gore go ile go tšewa magato afe. Ge baithaopi le bašomedi ba sa šome mmogo peakanyong ya mekgwa ya go rarolla mathata, gomme ba diriša dibaka go ikhola, go ka se be le boitlamo bja go fetša mošomo. Ge mokgatlo o sa hwetše mekgwa wo mokaonekaone wa go fetšetša tshedimošo ya wona ya mošomo wo e o dirago go setšhaba, le dinyakwa tša wona go bathekgi, o tla tswalelwa ka pela.
- **Go beeletša kgolong ya wona:** Mokgatlo o nyaka mabokgoni a mararo a motheo Bokgoni bja go lebeletšana le mathata goba merero yeo o hlometšwego yona; bokgoni bja go hwetša mehlodi ye e nyakegago gore o tšwele pele le diprojeke tša wona, le bokgoni bja go sepediša mošomo le mehlodi. Se se ra go tšwela pele o beeletša tlabolong ya mabokgoni a Ka lekgotla la wona le le bušago, bašomedi le baithaopi. Le gona o swanetše go lemoga le gore go kgoboketša mehlodi go bitša tšhelete, gomme ka lebaka leo o dire ditekanyetšo tša tshenyagalelo ye.
- **Go aga dikamano le setšhaba sa wona le bathekgi:** Pelo ya go hwetša bokamoso bjo bo tšwelago pele ke gore mokgatlo o age dikamano le bathekgi ba wona ba bagolo. Ba ke batho ba ba nyakago ditirelo tša wona, le bao ba fanago ka ditšhelete. Molao o bohlokwa wa motheo go kgoboketšweng ga ditseka ke gore ge Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o nyaka tšhelete, o swanetše go kgona go ya go bagwera ba wona pele. Go aga motheo wa “*bagwera ba bophelo ka moka*” o nyaka gore mokgatlo o beele nako thoko go hlokomela baithaopi le bašomedi.
- **Go hlokomela bathekgi le go swarelela thekgo ya bona:** Kgoboketšo ya ditseka eka se swarelelwe ge e le gore ge Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka ipha kgopolo ya gore o tla

“ipha ditšhelete gomme wa tšhaba”. Go dula o na le bagwera le bathekgi go ra gore ba dule ba sedimošitšwe le go fetoša gore ba dule e le badirišane ba ba tshepegago lenaneong. Go tšea nako go thoma le go swarelela dikamano tše, ka taolo ya bokgoni le go kgokagana le bao ba thomago go ba bathekgi ba bohlokwahlokwana ba Mekgatlo wo o sa Šomelego Poelo.

Kgoro ya Tlhabollo ya Leago o beakantše melaotshwara ye go ya le dinyakwa tša Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo wa 1997, ka go rerišana le bengkarolo lekaleng la go kgoboketša ditseka. Melaotshwara ye e emela pono ya mohlakanelwa mabapi le seo se dirago go šoma gabotse go goketšweng ga thekgo go tšwa mehloding ye e fapafapaneng. Ka go amogela ditsela tše tša tlhahlo, bao ba swaraganego le go kgoboketša ditseka tša Mekgatlo ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo ba tla kgonthiša gore go ba le boprofešonale mošomong wo gomme ka go rialo ba tliše kholofelelo lekaleng la Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo.

2. Mehola ya go naganela ya bao ba swaraganego le go kgoboketša ditseka

Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e feta dinakong tša diphetogo tše dikgolo, kudukudu mabapi le go kgoboketšwa ga ditseka. E mentši e tšwa lebakeng leo ka lona maemo le maitshwara a bego a laolwa ke maatla a mabedi ao ka se tšhabelwego. Dinyakwa tša ditšhaba tšeo di hlokomelwago ke Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo; le maikemetšo ao a tsebagatšwago, le ao gantši a utilwego a baabi ba bagolo. Boitemogelo bjo ga se bja aga motheo wa dingangišano ka ga go naganela le ka ga maitshwara. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, gantši e sepetšwa kudu ke nyakego. Eupša go na le dika tša go ba gona ga mošomo wo o sepetšwago ke demokrasi ditšhabeng tša ka nageng ye. Ge e le gore Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e swanetše go ba yona ye e bolokilego tlhabollo ye e direlwago setšhaba; e le mekgatlo ya go tšea kgato pele bothata bo tšwelela, go ena le morago ga bothata; e hlahlwa ke maikemišetšo a yona go ena le go hlahlwa ke maikemišetšo a mehlodi ya ditšhelete, gona Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e swanetše go tseba gore ke yona eng, e ya kae, le gore e swanetše go itshwara bjang lenaneong leo.

Go na le tshekamelo ya tlhago ya batho go kgolwa gore bao ba swaraganego le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, yeo e hlometšwego go hola setšhaba ba swanetše go itshwara ka mokgwa wo o beago mohlala. Go letetšwe gore lekala la Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, e be ye e sa sodišego. Bakgoboketši ba ditseka bao naganago, gabjale ba swanetše goba ba ipotšiša dipotšišo tša go tsenelela go swana le gore: *“Ke ka lebaka la eng ge profeshene ya rena e le gona?”* goba *“Bakgoboketši ba ditseka ba na le karolo efe moholeng wa bohle?”* goba *“Bakgoboketši ba ditseka ba gomarela maemo afe ao a swanetšego go latelwa ke bohle?”* goba *“Boithati bo huetša bjang go šoma ga bakgoboketši ba ditseka le mekgatloya bona?”* goba *“Ke meputso efe ye e hlohleletšago bakgoboketši ba ditseka?”*

Go tšeela kgoboketšo ya ditseka hlogong go dira gore Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e hlocomele ge e le gore mošomo wo ke profeshene goba aowa. Le ge kgoboketšo ya ditseka e sa amogelwe ka molao bjalo ka profeshene, e šetše e dirile tšwelopele tseleng ya go ba profeshene. Batho mengwageng ya moragonyana ba bile le tshekamelo ya go bitša motho yo mongwe le yo mongwe goba sehlopha se se kgoboketšago ditseka ka go lefša *“mkgoboketši wa ditseka wa profeshonale”*. Go fihlelelwa ga maemo a boprofešonale go nyaka maemo a boitshwara

dikgopolong le maitshwarong, ao a lego ka godimo ga go dira feela mošomo ka mokgwa wa bokgoni. Maemo le go naganela, tše di dirišwago mešomong ya go kgoboketša ditseka di laetša le go tiišetša morero le setaele sa Mokgatlo o mongwe le o mongwe. Ka mantšu a mangwe, mokgwa wo ka wona Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o sepedišago kgoboketšo ya ditseka o hlalosa go gontši ka ga mokgatlo woo, gomme e ka b awona wo o kgonthišago sebopego sa mokgatlo.

Mekgatlo ye mentši ye e sa Šomelego Poelo e šomana le go kgoboketša ditseka ka boyona, gomme mošomo woo gantši o wela magetleng a Mohlankedimogolo-phethiši. Mabakeng a mangwe, Mohlankedimogolo-phethiši o na le thušo ya komiti ya go kgoboketša ditseka ye e hlomilwego ke lekgotla le le bušago. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, ye e golago goba ye megolwane e thwala motho wa lebaka ka moka goba wa lebakanyana goba lefapha la batho go dira mešomo ya letšatši-ka-letšatši ya go kgoboketša ditseka. Go na le batho le mekgatlo ye e fanago ka ditirelo tša yona go Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo bjalo ka “bakgoboketši ba ditseka ba boprofešonale” gomme ba kgoboketša ditseka legatong la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo ka tlase ga kwano, gantsi ka go lefelwa poelo goba tefelo ya pele goba bobedi. Baeletši ba bakgoboketši ba ditseka ba gona le ka mono Afrika Borwa. SA ba kgoboketše ditseka eupša ba thuša go aga kgonagalo ya gore mokgatlo o thekgwe ka ditšhelete ka go fana ka keletšo, tlhahlo le kobamelo ya bahlahlwa go bašomedi ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le dikomiti.

Ditšhabeng tše di nago le ditšo tše dintši ditlwaelo le meetlo ya sehlopha se tee, ga di no amogelwa ke sehlopha se sengwe, gomme ipea godimo ga mekgatlo yeo e direlago setšo se tee mola di kgoboketša ditseka ka ga ye mengwe. Go tseba ka ga tikologo ye kgolwane yeo ka go yona go dirwago kgoboketšo ya ditseka go phetha merero ye e itšego, go bohlokwa go bakgoboketši ba ditseka, ge ba swanetše go ba le pono ye e lekalekanego le ye e sedimošitšwego mabapi le mošomo wa bona. Mošomo wa go kgoboketša ditseka bjalo ka ge o thoma go ba wa boprofešonale ka mo go oketšegilego, o thoma go ba wo o bulegilego kutšwana, wo o sa utego selo, wo o nago le boikarabelo bjo bogolwane go bao ba o filego ditšhelete tša bona le mehlodi ye mengwe.

Mokgatlo o mongwe le o mongwe wo o sa Šomelego Poelo, gore o kgone go tšwela pele, o swanetše go bea maemo a go sepediša kgwebo ya wona. Ge ditiro tša wona di sa amogelege go baabi o tla felela ke mehlodi go se go ye kae. Se gantši se latela kganyogo ya mokgatlo le boetapele bja wona, go akaretšwa bakgoboketši ba ditseka, ya gore la mathomo ba hlomphe mokgwa wa ka gare wa go sekaseka, go beakanya, go phethagatša, go laola, go hlapetša le go ela. Go amogelwa ga kgoboketšo ya ditseka bjalo ka mošomo wa bosepediši go tla laetša kelo ya boitshepedišo bjo bo lego gona ka gare ga mokgatlo.

Dinyakišišong ka ga badudi ba Amerika, tše di dirlwego ka 1989, e bile 37% ya bao ba bilego le maikutlo a gore bakgoboketši ba ditseka ba a tshepagala. Kgopolo ya badudi ba Afrika Borwa ga e tsebje, eupša ke bakgoboketši ba ditseka bao ba sego bakae bao ba tla ganetšago tlhokego ya go bea maemo a mokgatlo le maemo a boprofešonale ao a beilwego maikutlong a setšo a go naganela, ao a beilwego Karolong A letlakaleng la 16 le la 17. Maemo le maikutlo a go naganela ao a laolago ditiro tša go kgoboketša ditseka a kgatha tema ye e bonalago mabapi le seo Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e se aago moholeng wa bohle.

3. Maikarabelo a mokgoboketši wa ditseka

Go ya ka kwišišego ye e hlalositšwego ka godimo, ke eng seo e swanetšego go ba boitshwaro bja “boprofešonale” bja mokgoboketši wa ditseka yo a šomago ka gare ga Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, goba bjalo ka mokgoboketši wa ditseka wa go tšwa ka ntle yo a šomelago Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo? Re gopole gore motho yo a kgoboketšago ditseka e ka ba leloko la lekgotla le le bušago, goba Mohlankedimogolo-phethiši, goba mošomedi, goba moithaopi, goba motho yo a tšwago ka ntle. Mokgoboketši wa ditseka o swanetše:

- Go kwišiša maikemišetšo a mokgatlo gomme a hlabolle ditiro tša go kgoboketša ditseka tšeo di tlaleletšago maikemetšo mola di bile di thuša mokgatlo go a fihlelela;
- Go hlabolla kwišišo ye e tsenelego ya mehola ya mokgatlo, mananeo le diprojeke le tsebo ya baabi, go laetša bokgoni bja go fetolela kwišišo ye le tsebo gore e be dikgokagano tša mohola tša go kgoboketša ditseka;
- Ka tlhago e be motho yo a ratago go fihlelela batho ba bangwe le yo a kgonago go naganela pele. Leano le lengwe le le lengwe la go kgoboketša ditseka goba tiro le swanetše go kgona go laetša go potlaka, go ba maleba le go ba le mohola ga mananeo le diprojeke tšeo di holofetšwago ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo;
- Go hweletša mokgatlo thekgo ka mokgwa wo o bulegilego, wa bothspegi le wo o ka holofelwago, a gane teko ya go kleima go feta ka mo go nyakegago goba ya go uta bokgoni bja mokgatlo bja go ka fihlelela poelo ye e holofeditšwego;
- Go kgona go lemoga bao ba ka bago le karolo ka go utolla dikgokagano tša bona, dikgahlegelo le bokgoni bja bona bja tša ditšhelete, a ikamanye le lenaneo la go tšweletša dikgonagalo, gomme a amogele boikarabelo bja go nyaka ditseka go fihlelela dinepo tše go kwanwego ka tšona tša ditseno;
- Go ba le kabelo go agweng ga profeshene ye e hlompfiwago ya go kgoboketša ditseka, a lemoga gore dika tša nnete tša profeshene ya mohuta woo ke gore:
 - E swanetše go šongwa bjalo ka mošomo wa lebaka ka moka;
 - Go nyakega tlhahlo ya semmušo;
 - Go na le tlhokego ya go hlama le bo ba leloko le go direla mokgatlo wa boprofešonale;
 - Go na le tlhokego ya go hlama lenaneo la melao ya go naganela maemo.
- Go laetša maikarabelo a bona a boprofešonale, ka go rialo ba bea dikgahlegelo tše dikaonekaone tša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le tša bao o ba direlago, ka godimo ga dikgahlegelo tša bona tša bomotho;
- Ge ba beditšwe, ba lemoge ba be ba phethagatše maikarabelo go Mokgatlo wa go se Šomelego Poelo ka go fa keletšo le thušo mabapi le go phethagatšwa ga dinepo tša

wona le dintlha tše dingwe tša tshepedišo ya ka gare ye e amanago le thekgo ya ditšhelete;

- Go hlohleletša le go fa thekgo ya bona ye e tletšego go faneng ka thuto le tlhahlo ya maemo a godimodimo ka mo go ka kgonagalago go bao ba nago le boikarabelo bja ditiro tša go kgoboketša ditseka, gomme ba dire ka mo ba ka kgonago go kaonefatša maemo a botegniki le a mangwe a go šoma ka gare ga profeshene. Ba tšweletše pele go abelanwa ga dikgopolo, maitemogelo le ditlwaedi gore gore ba be le kabelo sešegong sa bohle sa tsebo ya go kgoboketša ditseka, moholeng wa mekgatlo le makala a mangwe ao bakgoboketši ba ditseka ba a šomelago, le dikatlego tša mabaka le tša batho bao mekgatlo ya mohuta woo le makala di lekago go ba direla.
- Ka moya wa go loka, ba dirišane le bašomi-ka-bona go thibela bomenetša le go fetšiša boitshwaro bja go se naganele maeno le bjo bo sa nyakegego ka gare goba kgauswi le profeshene ya go kgoboketša ditseka, gomme kudukudu ba tla ganetša, gomme ba se re ba tseba ba ba karolo ya:
 - maaka a a tlogo ka sebopego sefe goba sefe, go akaretšwa dikleime tše di feteleditšwego tša dikatlego tša mabakeng a go feta, goba dikholofedišo tša go kgoboketša tšhelete ye e sa hwetšagalego,
 - dikontraka goba dikwano tša ditirelo tša go kgoboketša ditseka tše di lego motheong wa tiišetšo, tše di amago pušetšo ka sebopego sefe goba sefe ka lebaka la go se phethagatše maikemišetšo ao a kwanetšwego a ditšhelete; goba tše di amago dishenyagalelo tše di utetšwego mokgatlo wo o amogelago ditirelo tša go kgoboketšwa ga ditseka.
- Akanya dipelo tša kgoboketšo ya ditseka feela motheong wa kelo ya boprofeshonale ya mabaka a itšego le khuetšo ya wona mabakeng ao a lego bohlokwa dipoelong tša mohuta woo.

4. Go thwalwa ga mokgoboketši wa ditseka wa go tšwa ka ntle:

Baetapele ba bangwe ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le ba makgotla a a bušago ba lekega go bea kgoboketšo ya bona ya ditseka matsogong a se se bitšwago “mkgoboketši wa ditseka wa profeshonale”. Se gantši se ra motho yo a kgopelago persente ye e itšego ya ditseka tše ba di kgoboketšago (go swana le 15%) le/goba tefelo ya mathomo. Kgopolo ya gore mokgatlo o lefela feela ge tšhelete e kgobokeditšwe e kwala e le kgopolo ye botse. Go sego bjalo, mkgoboketši wa ditseka a ka kgopela gore a fiwe tšhelete ye e sa fetogego ya kgwedi-le-kgwedi. Le ge go le bjalo, dipeakanyo tše di ka tsoša mathata a go swana le a gore:

- Baabi lehono ba nyaka go tseba gore tšhelete ya bona e dirišetšwa go kgotsofatša dinyakwa tše ba di tširogetšego. Ge seripa sa mpho ya bona se tšewa ke mkgoboketši wa ditseka yo a lešago, ba na le tokelo ya go botšiša ka ga maikemišetšo a gagwe.

- Baabi ba tla nyaka go botšiša gore ke tšhelete ye kaakang ye ba e fago mokgoboketši wa ditseka yo a lefšago, ye e fihlago go mokgatlo wo ba o emelago, le ge tšheke e ntšhitšwe ka leina la mokgatlo.
- Go hwetša dimpho go tšwa go baabi ba bagolo ke tiro ya lebaka le le telele. Se ga se swanele mokgoboketši wa ditseka yo a lefšago, yo a nyakago go fihlelela sephetho ka pela ka mo go ka kgonagalago gore ba ikhweletše meputso ya bona ya kgwedi-ka-kgwedi.
- Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo gabjale e swanetše go ba e kgodišegile gore kgoboketšo ya mohola ya ditseka ke mošomo wo o raraganego kudu go ka rarollwa ka ditharollo tše bonolo, go swana le go lefela hlatswadiatla. Dimpho tše dingwe di tšea mengwaga go rerwa le go hwetšwa.
- Go latelelwa ga ditseno tše di nago le diputseletšo di nyaka taolo ye e raraganego. Ka ditiro tše mmalwa tša go kgoboketša ditseka le tša dikamano tša setšhaba, tšeo di bago gona ka nako e tee, Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka aroganya dimpho tše di tšweletšwago ke “mmapatši”. Le tšeo di sa tšweletšwego ke seo? Ke ka kelo ye kaakang yeo ka yona o ka rego khuetšo ya mokgoboketši wa ditseka yo a lefšago, e bile gona maamong a mangwe le a mangwe?
- Baabi ba bagolo ga ba be le tšhelete mabakeng ka moka, eupša ba ikemišeditše go holofetša mpho lebakeng le le itšego, e ka ba ka ditefelo tša nako-le-nako goba ka tšhelete ye e ntšhwago ka nako e tee letšatšing le le sa tlogo. Go direga eng ge khlofedišo yeo e sa phethagatšwego – a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o sa lefela putseletšo, goba o kgopela gore o e bušetšwe?
- Diboto tša boithaopi goba bašomedi ba ka se kwane le taba ya gore ba ka be ba dirile mošomo o montši ba hlabolla dikgahlegelo tša yo e ka bago moabi, gomme mokgoboketši wa ditseka yo a lefšago o a tla gomme o fiwa mošomo le tšhelete.
- Mekgatlo ka moka ye e sa Šomelego Poelo e ikwa bjang ge motho o tee a lefelwa go ya ka tšweletšo ya gagwe. Go tla bjang gore mokgoboketši yo wa ditseka a kgethwe a le nnoši gomme a fiwe tshwaro ye e lego ya gagwe feela?
- Ga go ke go eba le tiišeletšo ya gore mošomo woo o tla atlega, ka lebaka lego makga le ditiragalo tša katlego di dula di gonontšha. Ge go ka ba thata, mokgoboketši wa ditseka yo a lefšago aka nyaka tsela ya go phonyokga.
- Gore a tliše ditseno, mokgoboketši wa ditseka o tla lekega go fira gore lenaneo la ditherišano e be le lekopana ka go fihlelela kwano ka legato la trasana la mpho go feta ye e ka nyakwago ke moabi yo a tletšego.
- Bakgoboketši ba ditseka ba ba lefšago ba ka lekega go bolela se sengwe ka ga Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo wo ba o emelago gore ba ratwe ke moabi. Se ke kotsi ya kgonthe ge mokgoboketši wa ditseka a sa thwalwa ke mokgatlo. Ba bolela eng ka ga

Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo? Poelo ya se ke eng go seemo sa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo wo se a hweditšego ka boima? A se se tla kgonthiša bodirišane bja lebaka le letelele magareng a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le moabi – motheo wa thekgo ya ditšhelete ye e tšwelago pele le ye e ka holofelwago?

- Baabi ba nyaka dikamano le bao ba dirišago tšhelete ya bona. Bathekgi ba bantši ba bagolo ga ba ikemišetša go tsenela ditherišano le bakgoboketši ba ditseka ba go tšwa ka ntle. Moragonyana, baabi ba bangwe ba bagolo ba hlalosa se, mehlaleng ya bona ya go thekga ka ditšhelete.
- Kwano ye e tseneletšego e swanetše go saenwa ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le mokgoboketši wa ditseka goba mokgatlo wa go kgoboketša ditseka. Kwano ye e swanetše gore ka mo go kwagalago: E hlalose maikarabelo a mahlakore ka bobedi, e beye mellwane ya ditseno, e hlalose gore ke ditshenyagalelo dife tša taolo goba tša maeto tše di amegago le gore di ile go laolwa bjang; e agelele dibaka tša nako le nako tša go lebelediša tšwelopele, e hlalose gore “mong” wa dikamano le baabi ke ke mang lebakeng la kwano yeo le morago ga go fela ga yona; go ba le sebaka sa gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo goba mokgoboketši wa ditseka go fetšiša kwano yeo ka go fa tsebišo ya matšatši ao a sego ka tlase ga a 30.

Kgoboketšo ya ditseka ye e lefelwago e šoma gabotse kgoboketšong ya ditseka ya lebaka le lekopana go swana le go beakanya tiragalo ya go kgoboketša ditseka goba phadišano. Mokgoboketši wa ditseka o amogela persente ye e itšego ya ditseno tše di šalago ge ditshenyagalelo ka moka di šetše di lefetšwe. Ge Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o beakanya go tsenela kontraka le mokgoboketši wa ditseno wa go tšwa ka ntle, go bohlale go hwetša boitemogelo bja badirelwa ba bona ba peleng.

5. Go thwala moeletši wa kgoboketšo ya ditseka:

Pukuntšu e hlalosa moeletši bjalo ka: *“Motho yo a fanago ka keletšo ya boprofešonale goba ya botegniki, go swana le ngaka, ramelao, moentšeneere, morulaganyi, bj.bj.”* Moeletši wa kgoboketšo ya ditseka o šoma le bašomedi bagolo le maloko a lekgotla le le bušago go rarolla merero ya kgoboketšetšo ya ditseka le ye mengwe ye e amanago le seo. Mekgwa ye dirišwago le ditirelo di fapana go ya ka baeletši le ka maemo.

Moeletši a ka bonwa bjalo ka mogwera yo mokaonekaone wa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo goba lenaba le legologolo la mokgatlo woo eupša o sa thuša mokgatlo go fihlelela dipelo tše di nyakegago. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka no se bone motho yo gantši, goba moeletši a ka be a phela le mokgatlo woo. Selo setee ke seo go nago le bonnete ka ga sona, gomme sona ke gore kwišišano magareng a modirelwa le moeletši e swanetše go ba ye maatla le gona e be ya thekgano. Moeletši o swanetše go swanelana le mabaka a go fapafapana go kgotsofatša dinyakwa tša mokgatlo gomme a be le boitemogelo bjo bo lekanego go thuša mokgatlo go rarolla mathata a wona. Lekgotla le le bušago la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le bašomedi ba swanetše go ba le kholofelo go moeletši gomme ba se ke ba lwantšhana le maano ao a kwanetšwego.

Moeletši wa kgoboketšo ya ditseka o fana ka dikarolo tše di latelago tše hlano tše di phatlaletšego tša mošomo:

- ***Masolo a ditseka tša go šoma le a go se be a mehleng:*** Le ke lesolo la go kgoboketša tšhelete ye ntši go a go baabi ba ba sego bakae lebakeng le le beilwego. Moeletši a ka no amega go laoleng ga lesolo le. Yena ka tlwaelo o tla šišinya gore go be le dinyakišišo tša kgonagalo ya mošomo woo, go lekola tširogo ya motho yo a nyakago go ba moabi morerong wa lesolo leo, pele ga ge mokgatlo o ka itlama go thomiša mošomo ka botlalo. Moeletši o dira swara molokoloko wa dipoledišano tša maikemišetšo le baetapele ba setšhaba le bao e ka bago baabi gomme a ntšhe pego le ditšhišinyo. Moeletši o tla ba a hlahlala bao ba nyakago go ba bakgoboketši ba ditseka.
- ***Masolo a go šoma le a ngwaga-ka-ngwaga:*** Mekgatlo e hloka go tsenya ditseno tša nako le nako go kgotsofatša ditshenyagalelo tša yona tša go šoma tša kgwedi-ka-kgwedi. Mokgwa o bohlokwahlokwa wo o dirišwago ke go ngwalelana thwii, go ka kgahlang goba gwa kaonefatša baabi, goba gwa hlabolla le go gopotša maloko le bakgathatema. Baeletši ba ka thuša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo go hloma mananeo a tshepedišo ya baabi le mekgwa ya go kgoboketša ditseka ao a tsenyago ditseno tše di nyakegago nako le nako. Mekgwa ye e ka akaretša le mananeo a bosethlo, dikholofedišo tša baabi, ditiragalo tše e sego tša mehleng, go rerišwa ga ditirelo le dipapadi tša go iteka mahlatse.
- ***Go tlwaetša le go hlahlala bašomedi le baithaopi:*** Go bohlokwa go baeletši gore ba fetišetše tsebo le mabokgoni a bona go mokgatlo wo ba o direlago, gore ba hwetše bokgoni bjo bo tla dirago gore ba kgone go ikholofela. Baeletši ba ka fana ka tlhahlo ya semmušo dikopanong le diseminareng le tlhahlong ya mošomong ge ba dutše ba thuša bašomedi le baithaopi go tsenya tirišong maano a go kgoboketša ditseka.
- ***Ditirelo tše dingwe tša thekgo:*** Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e na le tokelo ya go hloaetšwa ke bokgoni bja mananeo a yona a go kgoboketša ditseka. Diboto di ka tshwenyega ka boetapele bja tšona, maatla a bašomedi, dikamano le setšhaba le dikarolo tše dingwe tše dintši tša lenaneo la go kgoboketša ditseka. Moeletši a ka bitšwa gore a lekole maemo a bona a go kgoboketša ditseka gomme a šišinye magato ao a ka tšewago gore go be le mokgwa o mokaone wa go kgoboketša ditseka. Ka lebaka la seo ba ka no biletšwa gore ba tle go tlhuša ka peakanyo ya leano le leswa la peakanyo ya kgoboketšo ya ditseka.
- ***Go fana ka thekgo ya ditseno:*** Ye ke tema ye e hlokomologilwego kudu ya go kgoboketša ditseka, mola e le yona ye e bolokago tšhelete go feta tše dingwe. Ditseno tše di tšwago dikabong tša baabi ba bagolo, diwili, dipholisi tša di-inšorensense, le dipeeletšo tše dingwe, di tla tsenya ditseno tšea go šoma ka go se kgaotše mengwageng ye e tlogo. Baeletši ba ka thuša ka go tsebagatša lenaneo la go thekga ka ditseno gomme ba hlahlala bašomedi le baitlhaopi go le tsenya tirišong.

Go na le magato a mmalwa ao a latelwago tseleng ya go thwala moeletši wa kgoboketšo ya ditseka:

- ***Kgonthiša dinyakwa tša mokgatlo wa gago:*** Mokgatlo o hloka eng, gomme o ka kgona go diriša tšhelete ye kaakang? Legato le la mathomo la go bitša moeletši ke la ka gare. Baeletši ba šoma ditirelo tše mmalwa, eupša mokgatlo o swanetše go dula o gopola gore matsapa a mangwe le amangwe a go kgoboketša ditseka ke a lebaka le letelele, gomme go beeletša moeletšing go tla tšwela pele go huetša lenaneo la go kgoboketša ditseka lebaka le letelele morago ga go fela ga kontraka. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o swanetše go tseba gore moeletši o ile go direla mokgatlo eng le gore tirelo yeo e ka lefelwa bokae.
- ***Aga lenaneo la baeletši:*** Bolela le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ka ga maitemogelo a yona. Ba šišinya gore go dirišwe mang?
- ***Bea dinyakwa tša mokgatlo ka go ngwala:*** Kgopela gore moeletši yo mongwe le yo mongwe a go fe maikutlo a gagwe ka go ngwala. Se se ka fapana go tloga go tširogelo ye bonolo go yha go tšhišinyo ya semmušo, gomme e swanetše go akaretša kakanyo ya ditefelo. Tshedimošo ye e tla thuša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo go tšea sephetho mabapi le gore ke ditirelo dife tšeo di swanelanago le dihlokwa tše ba di lemogilego. Tshedimošo ya go tšwela pele e ka kgoboketšwa ka mogala, go fihlela ge mokgatlo o kgotsofetše gore o na le ye e lekanego go ka beakanya leano la mafelelo.
- ***Go swara dipoledišano le bao ba nago le kgahlegelo:*** Kgonthiša gore modulasetulo wa lekgotla le le bušago, goba Mohlankedimogolo-phethiši, goba modulasetulo wa komiti ya go kgoboketša ditseka – goba boraro bja bona ka moka – ba ka kopanong ya dipoledišano. Dumelela moeletši yo mongwe le yo mongwe gore a be le nako ye e lekanego go bea maikutlo a gagwe ka botlalo le go araba dipotšišo. Go lokile go lokišetša dipotšišo pele ga kopano, gore sehlopha sa dipoledišano se hwetše seo se se hlokago kopanong ye nngwe le ye nngwe.
- ***Hlokomediša bohlatse:*** Komiti e swanetše gore morago ga dipoledišano e tšeye sephetho, gomme go bohlokwa gore ba hlokomediše bohlatse bjo bo fiwago ke molekwa yo mongwe le yo mongwe. Kgetha badirelwa ba mmalwa ba bjale le ba peleng. O ka nyaka go hlokomediša gore o ka rata go šoma le moeletši ofe wa mošomedi, gomme o kopane le motho yoo. Go bohlokwa gore moeletši e be motho yoo a bilego mokgoboketši wa ditseka yo a atlegilego, gomme e be setsebi mererong ya go kgoboketša ditseka.
- ***Kgetha moeletši:*** O se ke wa fega sephetho seo. Ge poledišano le tshedimošo e sa le e diswa dikgopolong, fihlelela sephetho. Ge e le gore sephetho ke sa gore o eme gannyane, seo se lokile ge feela sephetho se tšerwe. Go palelwa ke go tšea kgato legatong le go laetša go se be gona ga boikemišetšo go maloko a magolo a lekgotla le le bušago le bašomedi mabapi le seo se beakantšwego peleng. Ga go mošomo wa moeletši wo o tla lokišago tlhokego yeo ya boikemišetšo bja baetapele. Ge go tšerwe sephetho sa go hloma moeletši, ikopanye le moeletši yo a kgethilwego ka bjako.
- ***Rerišana ka ga kontraka ye e tiilego:*** Kontraka ye e tlamago ka molao e dira motheo wa kamano magareng a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le moeletši. Šoma le moeletši

go hlabolla sengwalwa seo se laetšago ka mo go lekanego kamano ye e šišinywago. Ga go na sebopego se se amogelagago sa kontraka ya boeletši ka mono Afrika Borwa. Moeletši yo mongwe le yo mongwe o šoma ka boyena.

Ke taba ye e ka se ganetšwego ya gore boeletši ke se seswa lekaleng la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. Ntle le go se be le kwišišano mabapi le mošomo wa moeletši, Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e dira gore bophelo bo be thata go bao ba tlogo ka maemo a maswa a kgoboketšo ya ditseka ya boprofešonale ka mono Afrika Borwa ka ditsela tše di latelago:

- Ke setlwaedi sa mehleng gore baeletši ba fane ka iri ya mathomo goba tše pedi ntle le tefo. Kopanong ye ya mathomo Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o swanetše go hlalosa dihlokwa tša wona gomme moeletši o hlalosa magato ao a ka tšewago go kgotsofatša dinyakwa tšeo. Le ge go le bjale baemedi ba bangwe ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo di diriša kopano ye ya pele ka go leka go “rafa” keletšo go tšwa go moeletši – ka ge e le ya mphiwafeela!
- Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e tšea ka mo go sa nepagalago gore baeletši ba tla e kgobokelea ditseka ka hlatswadiatla. Go se nepagale mo go tla ka lebaka la go hlokega ga kwišišo le ditiro tša bašomedi ba bangwe ba kgwebo, bao ba etago ba ipitša “bakgoboketši ba ditseka ba boprofešonale”.
- Ke setlwaedi sa mehleng sa mokgoboketši wa ditseka gore a tšweletše tšhišinyo ye e tseneletšego goba kakanyo ya tefelo go Mogatlo wo o sa Šomelego Poelo. Go se, gantši sengwalwa se setelele, dintlha tša kwano yeo di a hlalosa tlhaloso ya kgato-ka-kgato ya boeletši bjo bo šišinywago e a fiwa, gammogo le dintlha tše di tletšego ka ga ditshenyagalelo. Moeletši o letela gore go be le tširogo tšhišinyong ya gagwe le ge e le gore ga e amogelwe. Le ge go le bjalo, boitemogelo magareng a baeletši ke gore ye 9 go ya 10 ya mekgatlo yeo e ka bago šomele poelo ga e itshwenye le ka go laetša gore e amogetše tšhišinyo, go sa bolelwe go fa sephethlo sa yona.
- Le lengwe la mabaka ao a tlišitšego bothata bja peleng ke gore gantši lekgotla le le bušago la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo ga se la amega ditherišanong tšeo di felediego ka go bonwa ga moeletši. Sephetho se se tšerwe go ya ka matsapa a Mohlankedimogolo-phethiši. Ka lebaka leo ge tšhišinyo yeo e tšweletšwa, lekgotla le le bušago ga le nyake go e bona. Se se laetša gape le gore kgoboketšo ya ditseka e tla dula e le mošomo wo o sa thekgwego go bontši bja Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, go ena le gore e be e nngwe ya metheo e bohlokwa yeo lekgotla le le bušago le emego godimo ga yona. Ka lebaka leo, ge moeletši a thwalwa, se se oketša tlalelo le bonnoši bja bašomedi. Ditšhišinyo tše diswaga di fihle go lekgotla le le bušago, go sa bolelwe ka ga go amogelwa ke lona.
- Ditaetšo ke tša gore bontši bja Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ga di dire ditekanyetšo tša go diriša tšhelete ditshenyagalelong tša gokgoboketša ditseka. Se se oketša tlalelo go tšwelsa pele go bašomedi le baeletši bao ba letetšwego gore ba šome ntle le mehlodi.

- Gantši baeletši ba a bitšwa gore ba tle ba thuše go šomana le merero ya kgoboketšo ya ditseka, eupša bogolong bja nako, bothata bja ditšhelete ke bja ka gare, gomme bo thoma ka tshepedišo le taolo. Bothata ga se gore ga go na ditšhelete tša baabi, eupša ke gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo ga se wa beakanywa gabotse go ka kgopela tšhelete yeo goba go e sepediša.

Dikgopolo tše di amago dikamano tše diatlegilego tša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le baeletši ka mo go sa holego ke:

- Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e nyaka ditharollo tša ka pejana, tšeo di sego gona.
- Baeletši ba bitšwa ke Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e šetše e le mathateng a magolo.
- Gantši mathata ao a šupsago e le a kgoboketšo ya ditseka, ka tshwanelo ke a bolaodi le a taolo, goba mokgatlo o timeletšwe ke tsela.
- Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e kgakanagong mabapi le taba ya hlatswadiatla.
- Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e letela gore baeletši e be bakgoboketši ba yona ba ditseka.
- Lekgotla le le bušago le tseba gore go na le bothata bja ditseka eupša ga le nyake go ba karolo ya tharollo.
- Go bile le go ithekga kudu ka baabi ba bannyane bao e lego dikhamphani, metheo goba baabi ba dinaga dišele.
- Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ga e bone kgoboketšo ya ditseka e le mošomo wa lebaka ka moka, gomme se se thatafatša go tsenywa tirišong ga ditšhišinyo tša moeletši.

Melaotshwaro ya go Šoma Gabotse ya Mekgatlo ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo (NPO's)

Karolo C: Mešomo le Maikarabelo a Baabi le Bathekgi

1. Matseno

“Re iphediša ka se re se hwetšago, eupša re itirela bophelo ka seo re fanago ka sona” (Winston Churchill). Se se hlalosa pelo ya lefapha la Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo le maikutlo a maatla a boikemišetšo magareng a badudi ba ka bago dimilone tše tharo ba Afrika Borwa bao ba mešomago lefapheng leo bjalo ka bašomedi goba baithaopi. Mošomo wa bona o kgonagatšwa ke fo fana ka diatla tše di bulegilego ga batho le dikago tšeo di bitšwago baabi. Moya wo wa go hlokomela le go tshwenyega ka ba bangwe o akaretšwa lefokwaneng la “lerato la batho” (*“philanthropy”*) leo le akaretšago go fana ka boithaopi gore batho ka moka ba holege.

Lentšwe le la lerato la batho *“philanthropy”* leo le tsenego lelemeng la Seisemane ngwagakgolong wa bo-17 le tšwa go lentšu la Segerika (*philanthropia – “Lerato la batho”*), le dirišeditšwe go hlalosa mananeo a mantši a go naganela le a sedumedi, go ditirišo tša dikgopolo le le maemo a leago. Le dutše le amaganywa le thušo ya bahloki, moya wa leago, tlhokomelo ya batho, taolo ya leago le modiro wa leago. Ga se tše ntši tše di nyakišitšwego goba tša ngwalwa mabapi le bokgale, bobjale le bokamoso bja go fana, goba bja “lerato la batho”. Ga go se se nyakišitšwego goba sa ngwalwa ka ga go fana ka kwišišego ya seAfrika. Eupša ke maatla a magolo ao a amago boleng le meholo ya batho lefaseng. Lebakeng la go feta mengwaga ye 6000 lerato la batho le thekgile dintwa ka ditšhelete, le agile ditempele, le agile diunibesithi, le hlomile mekgatlo, le bolokile ditšo gomme le fetoše tsela ya histori ya lefase.

Matšhaena a rutilwe gore go hlokomela ba bangwe ke botse bja botho. Ge re lebelela morago historing ya Majuta, re hwetša gore tiro ya go fana (*Jesaya 58:7*) le go ntšha karolo ya lesome (*Doiterenomio 14:22*) e be e le karolo ya bophelo bja leago le dikamano. Bojuta bo bile le khuetšo dikgopolong tša Bakriste ba pejana le ditiro tša lerato la batho. Moapostola Paulose o ile a hlabbolla kgopolo ya Seheberu ya go hlokomela dithoto tša ba bangwe, e lego yeo e tšeyago gore mohumi ga se mong wa thoto eupša ke feela mohlokamedi wa lehumo le le lelgo matsogong a gagwe. (*Genesi 1:26*) gomme ka lebaka leo o swanetše a le diriše go ya ka ditaelo tša Modimo (*II Bakorinthe 8,9*). Boikemišetšo bja Bakriste ba pejana mabapi le bao ba hlokago, go abelaneng ga lehumo, le go aga moya wa boagišane setšhabeng sa badumedi, go be go tšewa bjalo ka ditaaetšo tša lerato.

Lerato la batho le ka latišišwa gape go ya dingwalweng tša se-Egepete tšeo di boletšego ka go fana go dira gore bophelo e be bja lethabo gomme bo be kaone go ba bangwe. Dikgopolo tša Segerika le tša Seroma ka ga lerato la batho di fapana le tša se-Egepete ka gore di lebišitšwe ditirong tša go loka go batho, e sego feela badiidi le bahloki. Leano la bona la tlhahlo le kgethile kgopolo ya boikarabelo bja batho ka sebopego sa diprojeke goba dikarolwana tša thoto tša mešomo ya kimollo. Ka bodikela bja Europa kereke e ile ya humana sebaka se segolo sa go laofatša kgopolo ya lerato la baagišane ka go hlohleletša le go thekga dimpho tša maokelo a

thušo ya bahloki, dikholetšhe le dimonasteri tše di nago le mešomo ye e hlalositšwego gabotse go hlokomela badiidi. Ka dinagrenge tša Sekatolike kereke e ile ya tšwela pele go šoma mešomong ya tlhokomelo ya bahloki le ya thuto ka kokamelo ye nnyane ya mmušo.

Kgopolo ya peakanyo ya boithaopo mešomong ya go thuša bahloki e ile ya hlabologa ka maatla a maswa a leago le a ekonomi ao a amanwago le a katologo ya moše wa mawatle, go akaretšwa le kgwebo ka makgoba, rebolušene ya di-intaseteri le tlhokego ya go ba gona ga bašomi bao ba sa bitšego tšhelete ye ntši eupša e le bao ba holofelegago.

Dikgopolo tša sebjale tša lerato la batho di ile tša phatlalatšwa lefaseng ka bophara ge mekgatlo ya sedumedi e ipha boikarabelo bja go “fetola baagi ba setšo ba moše wa mawatle Bakriste” le go ba “hlabolla” le go thekga mebušo ye e bego e gola ya bokoloniale, go swana le ka Borwa bja Afrika. Karolong ya moragonyana ya ngwagakgolo wa bo-19 le mengwageng ya pejana ya masome-pedi, re ile ra itemogela kgaolo ya “gauta” historing ya lerato la batho. Go fana go gogolo, bobeding lebakeng la go ba gona ga baabi le ka bohwa bja dithoto tša bona, go tšwetše pele go lebišwa go dikago tša go thuša bahloki le tša sedumedi. Kgatelelo ye e oketšegago e ile ya bewa godimo ga tirišo ya lerato la batho go thibela ditlhaelelo lenaneong la leago, le kaonefatšo ya kakaretšo ya boleng bja tlhabologo.

Bontši bja mekgatlo ya sedumedi bo ruta tlhokomelo le go šetša bahloki go balatedi ba tšona. Ntle le Bojuta le Bokriste, re hwetša gore bo-Bhuda bo ruta gore go na le dilo tše nne tše di tlišago lethabo go motho lefaseng. Ye nngwe ya tšona ke: *“O swanetše go hlokomela bahloki, go fana ka seatla se se bulegilego ntle le go itšeela le go kgalegela lehumo”*. Magareng a dithuto tša boitshwara le tša meletlo tša Islamo, kgatelelo e bewa go: *“Go se inaganele, e le mokgwa wa go leboga Modimo”*. Gomme o fepe ka dijo bahloki, tšhuwana le mogolegwa, leratong la Allah feela. Ga re nyake moputso goba ditebogo tša go tšwa go wena.” Setšong sa Sehindu, kgatelelo difeleng tša Vedic mabapi le go fana ka dimpho go medimo ke karolo ye bohlokwa boitemogelong bja sedumedi. Se se phatlalatšwa le go akaretša le kgopolo ya boikarabelo bja go lokela bohle bao ba hlokago. Tlhohleletšo ya go thuša bahloki, ka lebaka leo, ga se, boipiletšo bja kwelobohloko bjo bo beilwego moetlong wa kwišišo ya go tshwenyega ga batho goba bja borwarre bjo botlwaegilego, eupša ke go lemoga tokelo ya moamogedi wa mpho ya go ba le kabelo katlegong ya moabi.

Mokgatlo wo wa go rata batho o fetoletšwe bjang ka Afrika? Persente ya go feta 90 ya Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo go putlaganya Borwa, Bogare, Bohlabela le Bodikela bja Afrika e amana le dikereke goba boromiwa. Go fihlela dinakong tša malobanyana e dutše e ithekgile ka ditseka tša go tšwa dinageng tša ntle moo e nyakilego go ba ditekanyetšong ka moka tša mananeo a tšona. Modudi wa Kenya o kile a ngwala: *“Baromiwa gantši ba šetše ba ile ba bewa molato wa go se rute ka ga go fana. Ke nnete gore baromiwa ba bangwe ba tšweleditše kgopolo ya gore mpho e le tee yeo Modimo a e thabelago, e ke tšhelete, e sego ka mohlala, ditšweletšwa tša go tšwa tšhemong, tša go swana le mabele, dienywa le diphoofofo. Ka lebaka leo Ma-Afrika ao a bego a se na tšhelete a be a sa kgone go kgatha tema boikarabelong bja go fana. Gannyane-gannyane ba dumedu ba ma-Afrika e ile ya ba feela babogedi. Ka go hloka tsebo goba ka go nyenyefatša mehlodi ye e lego gona ka dikerekeng ka Afrika, re feta le go ganetša dibaka tša kgolo le boikemelo”*.

“Go rata batho” ke lefoko le le bolelwago kudu setšong sa ma-Afrika. Go se swane le ka dinageng tše di hlabologilego go swana le Amerika, Brithane le dinaga tše dingwe tša Europa, Afrika, le ge e se kontinente ye e hlabologilego kudu e na le setšo se se humilego sa go rata batho. Go fana ke karolo ya setšo sa Afrika. Ka setšo sa Afrika batho ba hwetša kgotsofalo ge ba ka fiwa sebaka sa go fana le go abelana bonnyane bjo ba nago le bjona le ba bangwe. Kgopolo ya kamogelo ya baeng ya “*Ubuntu*“, “*Botho*“ le “*Wolanani*“ e gona ka gare ga ma-Afrika gomme ke ye e tlwaelegilego go bona.

Ditšhabeng tša Afrika batho ga ba phele ntle le ba bangwe. Batho ba dula mmogo gore ba thekgane mabakeng a mathata. Monna o dula le ba bangwe ba moloko wa gabo ka go seo se bitšwago “*kgoro*“. Dintlo tša bona di agilwe ka go batamelana kudu, gomme di arolwa feela ke mollwane o mosesane wo e ka bago lebotlo la mabu goba, dihlaka goba se se bitšwago “*lefuo*“. Ka tsela ye dikgokagano magareng a malapa di bonolo, gomme se se hlohleletša go abelana. Banna ba tsena ka dintlong tša bona feela ge ba ya go robala. Banna ba moloko o tee ba dula ka “*kgorong*“ gore ba amogela baeng le go hlokomela diphahlo tša bona. Ba ja mmogo gomme ba thušana go hlahlala bašemane ba bona.

Motse o mongwe le o mongwe o na le lešaka, eupša ge e le nako ya go gama goba ya go hlokomela diruiwa nageng, bašemane ka moka ba moloko o tee ba ya mmogo – le bao ba se nago diruiwa ka magaeng a bona. Ba abelana mešomo ebile ba abelana le maswi, dijo le se sengwe le se sengwe seo motse o mongwe le o mongwe o nago naso. Bašemane ba go tšwa malapeng ao a diilago ba tla fiwa diruiwa tše e lego tša bona ge ba thoma go ba sekeng sa bogolo, gore ba thome mašaka a bona.

Basadi bao ba sa kgonego go ba le mašemo a bona, ba thuša bao ba lemilego. Lebakeng la puno ba fiwa kabelo ya ngwaga gore ba fepe malapa a bona. Malapa a magolo a dula mmogo. Batšofadi ba hlokomelwa ke bana ba bona. Kgopolo ya “*Ubuntu*“ e ya bokgoleng bja gore mosetsana o fiwa motswala wa gagwe gore a mo nyale gore a hlokomele rakgadi wa gagwe yo a ka bego a lwala goba a diila, goba yo o mohlomongwe a se nago basetsana. Ge mosadi a se na bana, moratho wa gagwe wa mosetsana o fiwa monna wa gagwe gore a ye a mo mmelelegele bana. Mabakeng a mangwe basadi ba nyalwa ke lapa. Se se ra gore motse wo o se nago bašemane, o a nyala gore o tšwele pele ka go ba gona gomme banna ba bangwe ba moloko wona wo o ba tla hlokomela basadi ba. Ka tsela ye monna o dumelelwa go nyala basadi ba bantši ka mo a ka kgonago gore go se be le mosadi setšhabeng yo a se nago monna yo a tla mo hlokomelago. Se se kgonthiša gore bana ka moka ba ba se nago botate ba bona, ba a hlokomelwa.

Ma-Afrika a thabišwa ke go fana le go abelana. Kgoši e kgonthiša gore bahloki ba a hlokomelwa. Mabele le nama ya “*lehlakore*“ le dimpho tše dingwe tša go swana le bjalo, bjo bo dirišwago mabakeng ao e sego a mehleng, di tšewa ke kgoši go fepa badiidi le bahloki. Dimpho tše di tlaletša moo mmušo goba babuši ba sa fanego ka thušo. Di tlatša sekgoba. Ka tsela ye le ka tše dingwe tše dintši kgololo ya go rata batho ya Afrika e hlabologile go ya le mengwaga go kgotsofatša kganyogo ya go fana bjalo ka batho, bjalo ka dihlopha (diklapa le makgotla di tsebega kudu setšong sa ma-Afrika) ba fana ka diboepo tše dintši, le ge e ka ba go šoma ntle le tefo le ditirelo.

Baabi le barati ba batho go tšwa dinageng tša bodikela ba hlokomologile bokgoni bja ditšhaba tša motheo bja go hlokomela dinyakwa tša bona. – ka mekgwa ye e ba dumeletšego go phela le go gola mengwagakgolong ye mentši. Bophelo bja go hlakanelwa bja selegae bo re rutile go hlokomela moagišane wa rena. Sehlokwa sa lapa e ka ba dijo, goba thušo ya kalafo ya ngwana yo a lwalago, goba go hwetša tšhelete ya go romela ngwana sekolong goba kholetšheng, ba meloko le setšhaba ba be ba hwetša tsela ya go fana. Ka moya wa ubuntu, bao ba nago le sa bona ba thuša bao ba se nago sa bona.

Kgopolo ye e beakantšwe gabotse ka lenaneo la *di-stokvel* la go boloka le go abelana.

Ge re lebelela morago mengwageng ye 6000 ke eng seo se ka bonwago e le seo se swaragantšego history ya go rata batho? Tlhohleletšo ye e tšwelago pele e bonala e le yona e dirlego batho gore ba tšwele pele go fana, ka Egepete ya bogologolo, Gerika, Roma, Europa le Afrika. Setšo se sengwe le se sengwe ka tumelo ya sona le melhola, se bopile baratabatho bao ba tšwetšego pele ka dikgopolo tše le mehola ka go fana ka mehlodi ya bona. Ka mantšu a mongwadi wa sebjale yo a tsebegago kudu mabapi le taba ye: *“Lerato la batho le le thlomile go tsebja ngwagakgolong wa bo-20 bjale ka magato a boithaopo a go lhola batho, ka magato a boithaopi, go bopa diboka ka boithaopo le go fana ka boithaopo”* (Robert Payton: Center on Philanthropy- Indiana).

Mekgatlo ya setšhaba e diretšwe batho. Bontši bja yona bo kgotsofatša dinyakwa tša batho ditšhabeng tša bona. Ka moka ga yona e sepedišwa ke bašomedi le / goba baithaopi. Ka moka ya yona e ithekgile ka tlhobaelo, tlhokomelo le kgahlegelo ya batho (baabi) gore e hwetše mehlodi ya yona. Ge re lebelela dihlokwa tše di fapafapanego kudu tša batho tša leago le tša tikologo go putlaganya Afrika Borwa, re lemoga gore batho ba beakanyeditšwe go lebagana le dinyakwa tše ka ditsela tše tharo tše di aroganego, mola di dirišana.

Dihlokwa tša go swana le thuto, dintlo le maphelo, gantši di hlokomelwa ke mmušo, ka go diriša ditseka tše di kgoboketditšwego ka metšhelo, goba thušo ya go tša dinageng tša ntle. Dinyakwa tša go swana le dijo, boširelo, ditirelo tša kalafo, boithabišo, diaparo le mešomo di thlomile go ba maatla a a sepetšago dikgweba, tše di rekišago dipahlo tše goba ditirelo ka poelo gore di atlege. Ka ge e se mmušo goba kgweba di sa kgone go lebagana le dihlokwa ka moka tša demokrasi tša setšhaba, ditšhaba di swanetše go hlokomela mathata a bosetšhaba le a selegae le merero ka bobona, kudukudu legatong la motheo.

Ge Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e ipeakanyetša go dira mananeo a go kgoboketša ditseka, di thoma ka go nyaka batho, dihlopha goba dikago tše di tla bego di rata go ntšha karolo. Le ge e le gore mekgatlo ya afrika Borwa e dutše e beilwe bogolo bja matsapa a wona go baabi ba ka dinageng tša ntle, metheong, ditraseteng le dikgwebong go hwetša thekgo, mabakeng ka moka e ikhwetša e rerišana le batho ba ba lego ka dikagong tše. Mafelelong sephetho sa go thekga lenaneo ka ditseka se tšewa ke motho goba komiti ya batho.

Baabi ba mehutahuta ba ikopanya le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo magatong a bona le mešomong ye e lebantšwego go holeng setšhaba le batho seo batho ba phelago go sona ka bophara. Peeletšo ye ya leago e akaretša dikamano tše batho ba ba nago le sa bona ba nago natšo le setšhaba seo go sona ba hwetšago tša go iphediša; kamego mathateng a selete,

bosetšhaba le a selegae ao setšhaba seo se lebaganago nawo. Go lebeletšwe ka tsepamo, thekgano magareng a baabi le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo.

Kgahlegelo ya mathomo ya mathomo ya Melaotshepedišo ye ke go šoma bjalo ka tlhahlo go bao dirago dikabelo goba ba tsenelago dithekgo le Mekgatlo ya mehutahuta ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo, le ka makaleng ka moka, ye e lego ya ka ntle, ya dikhamphani, trasete, ya motheo le baabi ka bobona. Go lemogwa gore bao ba fanago mola ba na le ditokelo tše e lego tša bona, ba swanetše gore ba obamele maemo le mehola, dikganyogo le diphegelelo tše di tla bago le dipelo tša go lokolla ga mananeo a mohola a tlhokomelo ya leago le tlhabollo ditšhabeng tša Afrika Borwa ka Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ye e ba emelago.

2. Mebaraka ya go kgoboketša ditseka ka Afrika Borwa:

Botšiša Mokgatlo wo o tlwaelegilego wo o sa Šomelego Poelo gore ba letetše gore ditseka tša bona tša ka moso di tla tšwa kae, gomme ba ka se kgone go go fa karabo ya thwii. Go swana le e ka ba šaretšwe ka gare ga ponagalo ye tshesane ya gore thekgo ya bona e gokae ka lebaka la maitemogelo a bona a mabaka a a fetilego. Ye mengwe e ile ya ipshina ka go hlokomelwa ke mebušo ya dinaga tša ntle le bathekgi. Ye mengwe e ile ya ithekga ka diphaphelo tša mmušo goba dikontraka go hwetša megolo ya yona ya le ditshenyagaleolo tša yona tša go šoma tša kgwedi-ka-kgwedi. Ge bontši bja mekgatlo bo be bo leka go hwetša se sengwenyana go dikhamphani tša kgauswi ka katelgo ye nnyane ya lebaka le letelele.

Go na le dipalopalo di sekae mabapi le gore Mekgatlo ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo e dutše e hwetša thekgo ya yona kae. Ka dinageng tše di hlabologilego tša go swana le Canada, Amerika le Brithane tshedimošo ye e hwetšagala ntle le mathata ka dikantoro tša mmušo tša dipalopalo, goba dikago tša dinyakišišo, goba diboka tša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo. Ka 1994 Unibesithi ya Johns Hopkins ka Baltimore Amerika, e ile ya tla ka kgopolo ya lenaneo la boditšhabatšhaba la dinyakišišo. Magareng a dipalopalo ba ile ba mabapi le ka moo Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e thekgwago ka gona ka ditšhelete. Dinyakišišo tša bona tša mathomo, ka ga mekgatlo ya ka dinageng tše 12 (tše 6 tše di hlabologilegi le tše 6 tše di hlabologago) di laeditše gore 43% ya ditseka tša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e tšwa diphaphelong tša mmušo, 47% e tšweletšwa ke yona ka boyona, mola 10% e tšwa baabi.

Le ge tshedimošo ya go tšwa ka dinageng tša Afrika e be e sa akaretšwa tikologong ya mathomo ya dinyakišišo tše, dikakanyo di lekanyetša gore 90% e tšwa go baabi, mola 10% e tšweleditše ke mekgatlo ka boyona. Seswantšho sa Afrika Borwa le sona ga se bonagale gabotse, eupša go na le ditaetšo tša gore mo e ka bago 70% ya ditseno tša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, e tšwa go baabi, 25% e tšweleditšwe ke mekgatlo ka boyona mola 5% e etšwa mmušong ka sebopego sa diphaphelo.

Kgoboketšo ya ditseka ke lenaneo la papatšo goba la phetolelano, leo le nyakago kwišišo ya palomoka ya mebaraka ye e ka bago gona ya thekgo, gore e fiwa ke eng maatla a go šoma le gore e gwahlafatšwa ke eng. Ke feela ka kwišišo ye moo Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o tla tlamelwago go kgokagana ka bokgoni lefelong la mmaraka wa wona, gomme wa kwalakwatša mehola ya go beelaetša lenaneong la wona. Mehlopi ya Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ka mono Afrika Borwa e hwetša gala ka diboego tše dintši tša go swana le:

- a. Kabelo ya tšhelete.
- b. Kabelo ya ditšweletšwa goba thoto goba ditlabelo goba mabokgoni goba tirelo (dimphe tše e sego tša tšhelete).
- c. Go abelana ditshenyagalelo, go swana le go lefela akhaonte ya thelefomo goba go fana ka sekgoba sa kantoro.
- d. Go thekga tiralago ka ditšhelete, go swana le khonsata ya mmimo go kgoboketša ditseka.
- e. Go reka ditirelo tše Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, go swana le dikopano tša tlhahlo.
- f. Go reka ditšweletšwa tše di dirwago ke Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, go swana le dikhipha goba dibapadišwa.
- g. Go reka dithekete tša dipapadi, goba tša go iteka mahlatse.
- h. Lešokotšo la go tšwa dipeeletšong, goba ya diresebe tše di lego akhaonteng ya panka ya Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo.
- i. Ditefelo tša bosetho goba ditefelo tša sengwalwa.

Mehlodi ye e a hwetšagala gore di ka lokollwa go tšwa mafelong a mantši. Mehlodi ye e ka bago ya go thuša ka ditseka, goba mebaraka ya ka mono Afrika Borwa ke:

Baabi ba dinaga tša ntle: Dibilione tša diranta di filwe ke mebušo ya dinaga tša ntle le mekgatlo ya baabi go Mekgatlo ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo le mmušo mengwageng ya moragonyana. Ka ge dinaga tše dintši tšeo di bego di le “dikatanong” kgahlanong le mmušo wa peleng wa kgatelelo, se e bile mohlodi wo ba bilego le wona feela wa go hwetša ditseno. Go tloga ka 1994 thekgo ya ditšhelete go tšwa mebušong ya dinaga tša ntle e bile le tshekamelo ya go ya go mmušo o moswa wo o kgethlilwego ka demokراسي, mola baabi ba poraebete ba dinaga tša ntle ba dula le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo. Go akanywa gore 11% ya ditseno tša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e tšwa mehloding ya dinaga tša ntle.

Baabi ba go tšwa ka dinageng tša ntle ba ka arolwa ka dikarolo ka magoro a mabedi, bao ba se nago dikantoro goba boemedi ka gare ga Afrika Borwa, le bao ba nago natšo:

- a) *Ka ntle ga Borwa bja Afrika:-* Mebušo (ka mohlala Engelane le Amerika) – mekgatlo ye e thekgwago ka ditšhelete ke mmušo (ka mohlala, Mokgatlo wa Canada wa Boditšhabatšhaba wa Tlhabollo) – Metheo goba Ditrasete (ka mohlala, Motheo wa Henry J Kaiser)- Mekgatlo ya boditšhabatšhaba ya thušo (ka mohlala, Oxfam, Bread For the World) – Dikhamphani tša boditšhabatšhaba tša thušo (ka mohlala, Reebok, Khamphani ya Coca Cola).

- b) *Ka gare ga dinaga tša ka Borwa bja Afrika:* - Meago ya botseta (Meago ye mentši ya botseta e ka ditoropongkgolo), Mekgatlo ya go thekgwa ke mmušo ka ditšhelete (ka mohlala Mokgatlo wa Amerika wa Tlhabollo ya Boditšhabatšhaba –USAID) - Metheo goba Ditrasete (ka mohlala, Motheo wa Ford) –Dikhamphani (ka Mohlala John Deere, Kodak, Bata).

Dikhamphani tša Afrika Borwa: Peeletšo ya dikgwebo tša Afrika Borwa e dutše e gola. Go na le dikgwebo tše di fetago tše 200 000 tše di ngwadišitšwego ka mono Afrika Borwa le tša ka godimo ga dimilione tše pedi tše nnyanenyane le tše nnyane go ya go tša magareng tše e sego tša semmušo. Go akanywa gore 11% ya tše di fago Mekgatlo ya Afrika Borwa ye e sa Šomelego Poelo di tšwa lefapheng la dikhamphani. Dinyakišišo (Dinyakišišo tša ngwaga-ka-ngwaga tša Biro ya Mahlale a Papatšo) di re botša gore 60% ya dimpho tša dikhamphani di ya diprojeke tše e lego tša tšona. – gomme se se ama bašomedi ba tšona goba mebaraka. Go fana ga tšona ga se gwa gola o kaalo mengwaganyaneng ya go feta, ka gore dikabelo tša dikhamphani di šušumetšwa ke poelo. Ge poelo e le tlase, go ba le tšhelete ye nnyane yeo e ka fiwago.

Se se ra gore go na le kgonagalo ya kgolo go faneng, kudukudu magareng a dikgwebo tše nnyane go ya go tša magareng. Bontši bja dikhamphani tše dikgolo bo nyaka dipoelo dipeeletšong tša tšona setšhabeng. Se se bula kgonagalo ya go tsenela masolo a bodirišane (phaphelo) le mafapha a papatšo a dikhamphani tše. Dikhamphani di ka arola go ya pele ka dikgwebo tša bosetšhaba le tša selegae. Go rerišana le dikhamphani tša bosetšhaba gantši go direga ka dikantoro tša tšona, eupša dikantoro tše dingwe tša makala di na le ditsekana tše nnyane tše di di fago Mekgatlo ya selegae yeo e sa Šomelego Poelo.

Metheo ya thušo ya bahloki/ditrasete: Le ge go se na lenaneo la Ditrasete, ka moka ga tšona di swanetše go ngwadišwa go ya ka Molao wa go ngwadišwa ga Ditrasete wa 1974. Trasete ya go thuša bahloki e ba gona ge motho goba kago, yeo e nyakago go hloma trasete e abelana ka tšhelete goba dithoto go motho yo mongwe yo a tsebegago e le Mmolokedi. Ditseka tše di sepedišwa go ba moholeng wa baholegi, bao e ka bago batho goba mekgatlo. Trasete e bušwa ka Lengwalo la Trasete leo le beago leina, maikemišetšo, go hlongwa le maatla a Babolokedi le bosepediši bja Trasete. Go dumelwa gore mo e ka bago 700 tša Ditrasete tša go Thuša Badiidi di gona ka mono Afrika Borwa, di hlomilwe ke batho ba poraebete, goba dikgwebo goba mmušo gomme di aba mo e ka bago 5% ya ditseno tša ngwaga-ka-ngwaga tša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo.

Dikago: Tlhaloso ye e akaretša mekgatlo ka moka le dihlopha tša batho bao ba nago le dikgahlegelo tša go swana. Ka mohlala, go na le mekgatlo ya thuto go tloga legatong la thakasekolo go ya unibesithing, mekgatlo ya sedumedi, diklapa tša dipapadi, diklapa tša ditirelo, (go swana le *Round Table le Rotary*) le diklapa tša setšo. Gantši diklapa tše goba dikago di diriša kgopolohlogo goba tsepelelo goba kgahlegelo ya lebaka le le itšego, gomme di kgoboketša ditseka goba tša aba ditirelo goba baithaopi go thuša mererong ye di e kgethilego.

Batho: Go akanywa gore go na le batho ba dimilione tše 40 ka mono Afrika Borwa, bao 15% ya bona ba šomago, gomme ba ka hlalotswa bjalo ka ba ba kgathago tema ekonoming, gomme ba ka hlalotswa bjalo ka mmaraka wa baabi. Mo ke mo go nago le palo ye kgolokgolo ya bao ba ka

bago baaedi ba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo. Dikakanyo di lekanyea gore batho ba ka bago dimilione tše 9 ba aba diranta tše dibilione tše 8 ka ngwaga go Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo. Bokgabo bja go hlagolela go fana le thekgo go wa go batho ke hlohlo ye kgolokgolo ya go kgoboketša ditseka. Batho ba ka arolwa ka magoro a mantši. Go latela ba bangwe bao ba beilwego ka bloleng bja go fapafapana:

- *Baabi bao ba abago – Bao e ka bago baabi – Bong – Maloko goba bantšhakarolo – Bogolo –maloko a boto, Maemo a lenyalo (gore motho o nyetšwe, ga se a nyalwa, o hladile, bj.bj)- Bašomedi – Dikgahlegelo (bana / diphoofole / batšofadi bj.bj) – Baithaopi – Go fana ka ditlwaelo (kheše / tšheke / sekoloto bj.bj) –Batswadi – Thuto – Baithuti ba mabakeng a go feta – Legae (ntlo/phapoše bj.bj) –Barutwana –Ditseno tša lapa – Badirelwa, - Ba fane ka bokae – Baholegi – Ba fane neng la mafelelo – Batho ka kakaretšo – Mošomo.*

Ditefelo tša ditirelo: Bontši bja Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e direla batho gomme e kgotsofatša dinyakwa tša bona tše dintši. Mabakeng a go feta, bontši bja ditirelo tše bo be bo abja ntle le tefo, kudu kudu go batho bao ba lego mathateng a bohloki. Le ge go le bjalo, lefelo la dithuto la go swana le sekolo sa poraebete goba unibesithi, le lefiša ditefelo. Mekgatlo ye mengwe yeo e sa Šomelego Poelo gabjale e nyakana le mekgwa ya go itirela ditseno ka go rekiša ditirelo. Ka mohlala, kliniki ya tša maphelo e tla lefiša tefelo ye nnyane ya ketelo, goba ya go fana ka dihlare; lenaneo la selete la thuto ka ga HIV/AIDS le tla lefelwa ke mmušo. Baithaopi ba ba direlago Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, gantši ba swaragane le ditiro tša go hwetša ditseno go tlhuša go thekga mokgatlo.

Thekišo ya diphahlo goba ditšweletšwa: Mekgatlo ye mentši ye e sa Šomelego Poelo e swaragane le thlahlo ya mabokgoni le go weletša mehuta ka moka ya ditšweletšwa. Dihlopha tša temo di bjala dibjalo le go rua diphoofole, dihlopha tša go roka di tšweletša diaparo le mašela, dihlopha di dira ditena, magora a lethale, diforeime tša mafasetere, borotho le dilo tše dingwe tše dintši. Maikemišetšo a motheo ke go thuša batho bao peleng ba bego ba sa hwetša tlhahlo goba ba sa thwalwa, gore ba fihlelele boikemelo. Eupša mokgatlo ka bowona o ka holega ka go bapatša setšweletšwa ka tšhelete goba hlatswadiatla goba ka go lefišetša tirišo ya setlabelo goba senolofatši. Ba ka reka dimateriale tše tala ka bontši gomme ba di rekišetše batšweletši ka theko ya godimo gannyane.

Go na le mekgwa ye mengwe ya go holega ka thekišo ya diphahlo. Mekgatlo ye mengwe e diriša dikhataloko tše e di romelago go batho lebakeng la Keresemose, le go fana ka dikarata le dimpho. E amogela persente ye e itšego ya thekišo. Ye mengwe e gatiša dipukuntšu, dialmanaka goba dikhipha, goba ya rekiša diringe tša dinotlelo, diroto tša dienywa, dipene le diphensele le didirišwa tše dingwe tše dintši tša mohola, ka poelo. Senotlelo sa go atlega ke go ba le borekišetšo, goba sehlopha sa thekišo goba sehlopha se segolo sa baithaopi bao ba ikemišeditšego. Tše ke dikgwebo tše di sepedišwago ka poelo gomme poelo ye e bago gona morago ga ditshenyagalelo e fetišetšwa go Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo.

2. Ke eng seo se tutueletšago baabi go fana?

Ge e beakanya papatšo ya setšweletšwa goba ya tirelo, kgwebo e swanetše go hwetša gore batho (mmaraka) ba nyaka eng, le ka moo tširogo e ka matlafatšwago ka gonaka go kgotsofatša dihlokwa tšeo ka setšweletšwa, goba tirelo. Ka mo go swanago, ka kgoboketšo ya ditseka o swanetše go kwišiša gore ke eng seo se tšweletšago tširogo ya mohola. Batho ba dira bjang dikgatlho magareng a maphelo, ditokelo tša batho, tša thuto, tša boitapološo, leago, tša tikologo le ditirelo tše dingwe tše ba ka di hlokago goba ba di nyaka.

Mošomo wa mathomo ke go kwišiša ka moo batho ba hlabollago kgahlegelo ya bona ya mathomo setšweletšweng goba morerong, le gore ke dihlokwa goba dinyakwa dife tše di tšwelelago ge ba tšea sephetlho ka tširogo ya bona. Re ka aroganya se ka dikarolo tše tharo:

- a. Ke dintlha dife tše di tlhomago kgahlegelo?
- b. Go tšwelela dinyakwa dife le meholo ye e tseneletšego ge bao e ka bago baabi ba hlokomela tširogo ya bona?
- c. Ke dinyakwa dife tše itšego tšeo di hlohleletšwago ke dihlokwa tše?

Kgahlegelo ya moabi ke morerong e ka hlohleletšwa ke ditiragalo tša ka gare le tša ka ntle. Tiragalo ya ka gare e thoma ka motho a thoma go ikwa gore o hloka go dira se sengwe goba o loketše go ka dira se sengwe. Tiragalo ye e ka tšea sebopego sa sehlohleletši se se kwalago go swana le tlala, lenyora, goba sehlohleletši sa monagano sa go swana le go tenega goba go tshwenyega.

Tiragalo ya ka ntle e na le se sengwe sa go tšwa ka ntle seo se tlogo temogong ya motho gomme sa hlohleletša kgahlegelo. Tiragalo ye e ka ba ya bomotho, go swana le mogwera goba wa moloko, goba modirišane, goba e ka ba ye e se nago le bomotho, go swana le taodišo ya kuranta, lengwalo, kgopelo ya thekgo, goba lenaneo la radio.

Ditiragalo tše di “*ragolago*” di na le bokgoni bja go tsoša dinyakwa mothong.

Ga di thome dihlokwa eupša di hlohleletša dihlokwa tše di lego gona. Ka lebaka leo mokgoboketši wa ditseka o swanetše go kwišiša gore ke dihlokwa dife tša motho tše di direlwago ke morero ofe goba setšweletšwa sefe. Ye nngwe ya dikelo tše bohlokwa kudu ya dihlokwa tša motheo ke “*Hierarchy of Needs*” ya Maslow. Maslow o re batho ba tšea kgato go kgotsofatša dihlokwa tša bona tša tlasana pele ba ka kgotsofatša dinyakwa tša bona tša godingwana. Ka mohlala, monna yo a bolayago ke tlala, la mathomo o dirišetša maatla a gagwe go humaneng dijo. Ge sehlokwa se sa motheo se kgotsofaditšwe, a ka thoma go diriša nako ya gagwe dihlokweng tša gagwe tša polokego, go swana le go ja dijo tše di lokilego le go hema moya wo o hlwekilego. Ge a ikwa a bolokegile, o tla tšea nako go hlabolla bosetho bja gagwe bja leago le segwera. Le gona moo, moragonyana, a ka hlabolla dilo tše di tla kgotsofatšago dihlokwa tša gagwe tša tlhomphego ya gagwe le tlhomphego ya ba bangwe. Ge se se sena go kgotsofatšwa, o lokologile go ka hlabolla bokgoni bja gagwe ka ditsela tše dingwe. Ge sehlokwa

se sengwe le se sengwe sa tlasana se kgotsofatšwa, se emiša ka go ba sehlohleletši gomme sehlokwa sa godingwana se thoma go ba sehlohleletši sa motho.

Go tseba gore moabi o legatong lefe la senyakwa, go tla thuša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo go nyaka tširogo ya godimodimo. Ka mohlala, poifo e dirišetšwa go hlohleletša thekgo ya twantšho ya malwetši a a boifišago.

Batho ba ba nago le kgahlegelo morerong wo o itšego goba setšweletšweng,, gantši ba kgona go lemoga dinyakwa tše di itšego, tšeo ba nyakago gore di kgotsofatšwe. Dinyakwa tše di ka utollwa ka go botšiša batho gore ba nyaka eng. Ga go na mokgatlo goba tsela ye e kakgotsofatšago dihlokwa tša batho ka moka bao e ka bago baabi.. Eupša ka go dula o hlokometše maemo a mebaraka lya go fana, Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka kgona go fana ka mananeo le ditharollo tša mathata, tšeo di kgotsofatšago dihlokwa tša baabi. Ge mekgatlo ya setšhaba e efoga go biletšwa seo e swanetšego go se dira ke baabi ba yona, e ka ba le bonnete bja gore e tlo ba le thekgo ye e tšwelago pele ge baabi ba kgotsofetše gore tšhelete ya bona e dirišitšwe gabotse mananeong ao ba kwago gore ke a bohlokwa bja pele.

Ge o na le tshedimošo ye ka ga dihlokwa le dinyakwa tša batho (baabi), Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka diriša se go hwetša tširogo ya mohola boipiletšong ya go nyaka thušo. Ge Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o ka ba le temogo mabapi le seo batho ba se hlokago magatong a a fapafapaneng a bophelo, ga se wa swanela go hlokomologa kgonthe ya gore tše gantši di huetšwa ke ditiragalo tša lefase le re lego go lona. Ka ditshenyagalelo tša godimo tša go sepediša lenaneo lefe goba lefe la go kgoboketša ditseka, ke tabaye e letetšwego ya gore Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e swanetše go ipha nako e be e lebagane le mathata, go nyaka batho bao ba tla bago le tširogo ye maatla kudukudu. Le gona ka palo ya tlase ya bao e ka bago baabi ka mono Afrika Borwa, Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ga se ya swanela feela go swarelela baabi bao e nago nayo, eupša e hlatlogele kgahlegelo ya yona ka mekgwa ye e tla dirago gore ba fane ka mehlodi ye mentšinyana nako le nako.

Kgoboketšo ya ditseka ga se go kgopela, ke go thuša batho. Go sa šetšwe gore ponagalo ya motho ya ka ntle goba boitshwaro bja gagwe bo ka ba bjang, ka gare go na le maikutlo a go nyaka gore motho a be kaone go feta ka mo a bonalago ka gona. Go fana ke tiro e tee yeo e bontšhago semelo se sekaonekaone sa mang le mang. Sehlohleletši se maatla go fetišiša ke gore batho ba thuša batho – ga ba fe mekgatlo ye e hlokago. Ga ba ntšhe ditseka tša go lefela sekoloto. Pelo ya kgoboketšo ya ditseka ya mohola ke go tanya šedi ya batho le go ba rapeletša gore ba fane – gape le gape. Go latela mabaka ao baabi ba a fago a go thekga mešomo ya Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo.

Batho: Go fana ka moka go dirwa ke batho. Ba bangwe ba fana legatong la dikhamphani, goba motheo goba naga ye ba e emelago. Bathong ba bantši ke mpho ya bomotho go tšwa mehloding ya bona:

- *Go ntira gore ke ikwe ke le gabotse* – Ke lehlogonolo go fa go feta go amogela.
- *Ke nyaka go fiwa se sengwe bjalo ka tefelo* – Ge ke na le sehlokwa ke tla nyaka gore o ntheke.

- ***Kgatelelo ya dithaka*** – Bagwera ba ka le ba meloko ya gešo ba a fana, ka lebaka leo le nna ke swanetše go fana.
- ***Ke a go rata*** – Ke reta se wena le mokgatlo wa geno le se dirago setšhabeng.
- ***E ntiragaletše*** – Ke nyaka go thuša yo mongwe yo a nago le sehlokwa sa go swana le sa ka.
- ***Ka lebaka la gore o nkgopetše*** – Ke be ke sa tsebe gore o na le sehlokwa, go fihla ge o nkgopela.

Dikhamphani: Dikgwebo di fana feela ge di dira poelo, gomme go fana go gontši ga dikhamphani go kgokaganywa le seemo sa tšona goba poelo tšona ya ka moso. Mabakeng a mangwe se se bitšwa “*Boithati bjo bo sedimošitšwego*”:

- ***Go kaonefatša seemo sa khamphani*** – Setšhaba se tla ikwa gore re a se naganela.
- ***Go tšweletša dikgahlegelo tša ka*** – Re thakga go hlongwa ga dikgoba tša mešomo ka ge batho ba ba šomago e le badirelwa.
- ***Go hwetša kwalakwatšo*** – Re nyaka go botša badirelwa ba rena gore re thekga setšhaba.
- ***Go efoga go lefela lekgetho-*** Re dira dikabelo go amogela diphokoletšo tša motšhelo (ge di le gona).
- ***Go hlohleletša dithekišo tša rena*** – Badirelwa ba bantšinyana ba ba thabilego ba tla dira gore batho ba bantši ba reke go rena.
- ***Ke rata tšhišinyo ya gago*** – Tšhišinyo ya projeke ye o e tšweleditšego e swanelana le dikelo tša rena le dikgahlegelo.

Metheo (goba Ditrasete): Tikologo yeo Motheo o e fago tšhelete, gantši e hlaloswa Lengwalong la Trasete. Lona le bontšha kganyogo le dikgahlegelo tša baami ba mathomong go Trasete ye e thušago bahloki. Kago, gantši e nyakega gore ntšhe persente ye e itšego ya ditseno tša yona tša ngwaga go tšwa dipeeletšong.

- ***Re na le tšhelete yeo re ka fanago ka yona*** – Molaotheo wa rena o re gapeletša go phatlalatša tšhelete ye e itšego, ngwaga-ka-ngwaga.
- ***Kwelobohloko*** - E bile ka go tshwenyega ka ga (thuto) moo Trasete ya rena e ilego ya hlongwa.
- ***Go tliša phetogo*** - Re dumela gore tšhelete ye re nago nayo e ka tliša phapano.

- ***Go sepelelana le dikgahlegelo tša rena*** – Sehlopha se se theilego mokgatlo se nyakile go kgonthiša gore re thekga (ditokelo tša batho).
- ***Re gapeletšega go fana*** - Go ngwadilwe Molaotheong wa Motheo wa rena.
- ***Ke morero wo re o dumelago*** - Go moholeng wa setšhaba go thekga (go hlongwa ga mešomo).

Mmušo wa naga ya ntle goba boemedi: Mebušo ya dinaga tše di hlabologilego di hlohleletšwa go thekga lefase le le hlabologago. Gantši sephetho sa go dira bjalo ke sa sepolitiki, bjalo ka karolo ya leanotshepedišo la go rerišana le dinaga tša ntle.

Mebušo e mentši e diriša boemedi bjo bo ikemetšego go swana le USAID – Amerika goba CORDAID - Seboka sa Europa go sepediša dithušo tša tšona go mekgatlo ya setšhaba.

- ***Go hwetša kamogelego*** – Go thuša go aga maemo a rena magareng a ditšhaba tša lefase.
- ***Go aga dikamano*** – bjalo ka kwano ya mahlakore a mabedi ya kgwebišano.
- ***Gore go be le khutšo le toka*** – Re ka ba le karolo go agweng ga khutšo ya lefase, ka go thekga tlabollo ya ditšhaba tše di diilago.
- ***Go aga bodirišane*** – Go ba karolo ya sehlopha sa ditšhaba tše di kgathago tema – go swana le dinaga tša Setlamo sa Maisemane.
- ***Ke leanotshepedišo la rena la ditherišano le dinaga tša ntle*** - Lenaneo la rena la sepolitiki le re tshediša mellwane ya naga ya rena.
- ***Go kaonefatša ekonomi*** – Go beeletša kgolong ya ditšhaba go ama maphelo a ka moso a setšhaba.

4. **Lenaneo la ditokelo la moabi**

Go hlabola tiišetšo ya gore lerato la batho le swanelwa ke tlhompho le kholofelo ya batho ka kakaretšo, le gore baabi ka moka le bao e ka bago baabi ka moka ba ka ba le kholofelo ye e tletšego Mekgatlong ye e sa Šomelego Poelo le merero ye ba kgopelwago go e thekga, batho ba ba kgoboketšago ditseka ba swanetše go hlomphe Lenaneo le le latelago la Ditokelo tša (leo le hlabolotšwego la mathomo ke diprofešonale tša lerato go batho ka Amerika):

- Go sedimošwa ka ga morero wa mokgatlo, ka ga mkgwa woo ka wona mokgatlo o ikemišeditšego go diriša mehlodi ye e abilwego le bokgoni bja wona bja go diriša dikabelo ka dipelo mererong ya maleba;

- Go sedimošwa ka ga boitsebišo bja bao ba šomago lekgotleng le le bušago la mokgatlo, le go letela mokgatlo woo go diriša kahlole ye bohlae maikarabelong a wona;
- Go ba le phihlelele dipegong tša bjalebjae tša ditšhelete tša mokgatlo;
- Go kgonthišetšwa gore mpho ya bona e tla dirišetšwa morero wo e filwego ka wona;
- Go fiwa kamogelo ya maleba;
- Go kgonthišetšwa gore tshedimošo ka ga dikabelo tša bona e swarwa ka tlhompho le bosephiri go ya bonabong bjo bo filwego ke molao;
- Go letela gore dikamano ka moka le batho ka moka bao ba emelago mekgatlo ye e kgahlago moabi e tla ba tša mohuta wa boprofešonale;
- Go tsebišwa ge e le gore bao ba nyakago ditseka ke baithaopi, bašomedi ba mokgatlo woo goba bakgoboketši ba ditseka bao ba hirilwego;
- Go ba le sebaka sa gore maina a bona a tlošwe lenaneong la bao ba romelwago mangwalo ao mokgatlo o ka ratago go a abelana;
- Go ikwa o lokologile go ka botšiša dipotšišo ge a dira kabelo gomme a amogelekarabo tša ka pela tša nnete le tša go se potapote.

5 Mehlala ya tlhahlo ya go fana ka bohlae

Go ba gona ga Mekgatlo ye mentši ka tsela ye, ye e sa Šomelego Poelo ka mono Afrika Borwa, go dira gore go be thata go kgetha gore ke ofe wo o ka thekgwago. Baabi ba ka thoma lesolo la bona la go nyaka ka goipotšiša dipotšišo tše mmalwa tša motheo: Ke merero efe ye e go amago? Ke eng seo o se ratago kudu? Ke eng seo o tla ratago go se bona se fetoga setšhabeng goba lefaseng le le go dikologilego? Go hwetša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo wo o šomago gabotse ka ditikologong tše di lego bohlokwa go moabi, ke legato la pele. Morago ga moo go na le kgonagalo ye kgolwane ya gore o ka dula o sedimošitšwe ka ga merero ye e go amago gomme o ikemišetše go faneng ga lebaka le letelele. Boitlamo bjo bo thuša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo go hlabolla maano a go šoma a lebaka le letelele go šomana le merero yeo ba šomago ka yona. Go latela mehlala ye mengwe gape ya tlhahlo ya go fana ka bohlae:

- *E ba moabi yo a sedimošitšwego.* Dira maitekelo a go ithuta kudu ka mo o ka kgonago ka ga merero ye o naganago go e thekga. Ge ba Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo ba ka tla go wena, o seke wa diega go botšiša dipotšišo. Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e tseba gore baabi ba nyaka tshedimošo ka ga mehuta ya mananeo ao o a sepedišago, gore ditseka di abja bjang, bj.bj. Ba swanetše go kgona go go fa tshedimošo ye o e nyakago.

- *Lekanyeletša go fana.* Dira gore dinepo tša gago tša go šoma e be karolo ya dipeakanyo tša gago tša ditšhelete. Go beela thoko tšhelete yeo e ilego go fiwa merero ye e lego bohlokwa go wena, go dira gore o kgone go fana nako le nako;
- *Boloka dirasiti tša gago tša dikabelo.* Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e swanetše go fana ka dirasiti kabong ye nngwe le ye nngwe. Kgonthiša gore o di lotela merero ya metšhelo. Mekgatlo ye mentši ye e sa Šomelego Poelo ka mono Afrika Borwa e kgona go fana ka diphokoletšo tša metšhelo ka Karolo ye e katološitšwego ya 18(a) ya Molao wa Motšhelo wa Ditseno. O tla swanela gore o tsebagatše dikabelo tša gago ge o tlatša diforomo tša gago tša ngwaga-ka-ngwaga tša motšhelo wa ditseno.
- *Botšiša ka ga dimpho tše di swanelanago* – Baabi ba bantši lehono ba hlohleletša Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo go katološa mehlodi ya yona ya ditseka. Ka go hlohla Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo gore o fane ka tirelo ye e swanelanago le kabelo yeo o e filwego goba e lekane le karolo yeo e kwantšwego, ka go hlatloša thekgo ya go tšwa mahlakoreng a mangwe, go dira gore ditseka tša baabi di kgone go atišwa meholeng ya tšona.
- *Dira dikabelo o le tlhoka-ina ge o rata:* Mekgatlo ka moka ye e sa Šomelego Poelo e swanetše go hlompha dikabelo tše di dirwago ke batho bao ba sa nyakego go tsebagatša maiina a bona. Ga se baabi ka moka bao ba nyakago kwalakwatšo ya dimpho tša bona. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o swanetše go hlompha dikgopelo tše di lego mabapi le seo.
- *Go na le mekgwa ya go feta o tee ya go fana:* Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e holega ka mehuta ka moka ya go fana. Dikgopelo goba dikholofetšo, dimpho tše e sego tša tšhelete, nako ya boithaopi le mabokgoni ke mehlodi ya thekgo ntle le dikabelo tša tšhelete tše di amogelelegago go Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo.
- *O na le tokelo ya go gana:* Ge moabi a ikwa a se na bonnete goba a sa iketle ka ga mokgwa woo ka wona Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o kgopelago thekgo ya gagwe, goba ge o na le dipotšišo tše šoro ka ga bokgonthe bja mokgatlo woo goba bokgoni bja wona bja go phethagatša dikholofedišo tša wona, o se ke wa diega gore “nnang”. Iphe nako ya go hwetša dikarabo tša dipotšišo tše di go hlaobaetšago gore o kgotsofale ka sephetho sa mafelelo se o se dirago.

Se ke wa fana ka tšhelete go sehlopha sefe goba sefe seo o sa kago wa kwa ka ga sona goba seo o se nago bonnete ka ga sona: Go na le Mekgatlo ye e Šomelego Poelo, ya palo ye e akanyetšwago go 90 000 ka mono Afrika Borwa, ye e nyakago thekgo. Go a kgonagala gore o ka batamelwa ke mokgatlo wo o sa o tlwaelago. Pele o ka lokolla tšhelete go Mokgatlo wo o sa tsebjego wa go se Šomelego Poelo, kgopela tshedimošo ye e ngwadilwego, go akaretšwa le molaotheo wa bona, maina a maloko a lekgotla la bona le le bušago, ditlha ka ga boingwadišo bofe goba bofe bjo ba rego bana le bjona; panka ya bona le nomoro ya bona ya akhaonte ya panka. Hlohleletša Mokgatlo o mongwe le o mongwe wo o šomago le wona gore o hwetše boingwadišo ka tlase ga Molao wa Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo wa 1997 (Molao wa Nomoro ya 71 wa 1997).

Hwetša Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo wo o go loketšego; Mekgatlo ye mentši ye mennyane ga e na ditseka tša go tšea magato e sa le peleng ge e nyaka baabi. Tšea matsapa a pele a go hwetša Mokgatlo goba Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo ye e šomago temeng ye e go kgahlagu. Ka go dira dinyakišišo tše nnyane o ka hwetša mekgatlo yeo e sepelelanago ka botlalo le maikemišetšo a gago a go fana.

6. Mehlala ya tlhahlo ya bothekgi bjo bo lokilego:

Mošomo wa go fana ka ditseka tša go thekga Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e dutše e kgokagantšwe le ditiro tša dikabelo a baabi ba go tšwa dinageng tša ka ntle, ditrasete, metheo le dikgwebo ka Afrika Borwa. Go tloga mathomong a bo-1980, Afrika Borwa e amogetše tlhokomelo ye e golago go tšwa go baabi ba moše wa mawatle le ba ka gare ga naga ye, ge naga ye e hlohlora diketwane tša lebaka la Apartheid gomme e šuthela demokrasing ya nnete. Lona lebakeng leo, baabi ba dikhamphani ba šuthile go tloga go faneng ka dimpho tša go thuša bahloki, ka boikarabelo bja leago, go ya go peeletšo setšhabeng goba kamego mererong ya setšhaba. Ga bjale ba tsenela dikamano tše diswa le ditšhaba tša Afrika Borwa, tšeo di beakantšwego e le “bodudi bjo bo kopantšwego”. Baabi ka moka ba bagolo ba bile le kganyogo ye e tseneletšego ya go hlohleletša bodirišane magareng a mmušo le baagi, e lego bjo bo tla bago le dipelo tša tikologo ya go kgonagatša le tlhabollo ya tšweletšo go badudi ka moka ba naga ye.

Mehlala ya tlhahlo ye e latelago e hlabolotšwe go tšweletša go šoma gabotse ge go dirwa dikabelo ke baabi ba bagolo;

a. Aga pono le lenaneo

Go fana ka diphaphelo go swanetše go sedimošwa ke pono ye e phatlaletšego le lenaneo le le beakantšweng la go thekga ka ditšhelete, leo le akaretšago:

- *Pego ye e kwagalago:* Dikgahlegelo tše itšego tša lehlakore leo le fanago ka tšhelete, dinyakwa tša go fana ka tšhelete le dipelo tše di kganyogwago, di swanetše go bewa ka mo go kwalago.
- *Keloleswa:* Le ge pono le lenaneo di swanetše go elwa leswa go ya ka maemo a a fetogago a leago le a ekonomi, diphetogo tše di tlogo gantši go feta tekanyo le tša potlako di swanetše go efogwa.
- *Go amega ga bengkarolo:* Ka tshwanelo, maikutlo a bao ba holwago ke diphaphelo le bengkarolo ba bangwe a tla nyakega ge go hlangwa pono le ge go hlabollwa lenaneo.
- *Dinyakwa tša go thekga ka ditseka:* Dinyakwa tša go thekga ka ditseka di ka akaretša tše di latelago - **Dinyakwa tša kakaretšo**, tše di amanago le merero ya go tšweletšega pele, tshepagalo ya tshepedišo, go ba molaong, boikarabelo, go kgatha tema ga setšhaba, taolo ya tša ditšhelete le go bega; le **Dinyakwa tše di itšego**, tšeo di

amanago le dipoelo tše dikganyogwago tša lenaneo le le itšego goba lefapha la kabo ya ditšhelete.

b. Hlohleletša boikarabelo le go ba pepeneneng

Go ba pepeneneng go swanetše go tšweletšwa magareng a bengkarolo ka moka lenaneong la tšwelopele. Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go šoma ka mokgwa wo e lego gore o tla tlišago boikarabelo bja bona go badirišane le go bengkarolo.

- *Badirišane le bengkarolo:* Ba ba ka akaretša ba ba latelago
 - Baholegi ba dipoelo
 - Bao ba hwetšago diphaphelo
 - Mekgatlo ye mengwe ye e sa Šomelago Poelo ye dirago mošomo wa go swana
 - Ditšhaba tše bafiwapaphelo ba šomago
 - Bahlami ba maanotshepedišo
 - Boradithuto le bakatani ba tema ye e itšego
 - Dikemedi tše dingwe tša tľhabollo le tša go kgoboketša ditseka
 - Dikgoro tša mmušo tša maleba
 - Setšhaba ka kakaretšo
 - Bengdišere ba khamphani
 - Babolokedi le bašomedi bamokgatlo wo o fanago ka phaphelo
 - Mofani wa mathomo wa tšhelete.
- *Kutullo:* Kutullo ye e tletšego ya dintľha tša phaphelo, tše di akaretšago maina a bao ba fiwago phaphelo le bogolo bja phaphelo, e tla ba moholeng o mokaonekaone wa tľhabollo. Badiraphaphelo ba swanetše go thekga kutullo ya tshedimošo ye bjalo.

c. Lekalekanetša dihlokwa tša tľhabollo le dikgahlegelo tša gago

- *Dikgetľho tša pele tša bosetšhaba:* Dinyakwa tša go dira diphaphelo, dipoelo tše di emetšwego le dilaetši tša tšwelopele di swanetše go sepedišana le dikgetho tša pele tša bosetšhabaeng tša tľhabollo le tše di amanago le yona.
- *Dikgahlegelo tše e lego tša gago:* Lenaneo la go fana ka diphaphelo le swanetše go hlangwa go kgonthiša gore dikgahlegelo tša baabi ba diphaphelo tše di lego molaong di lekalekanetšwa ka kelohloko le dikgahlegelo le dikganyogo tša baamogedi ba diphaphelo tša bona. Tabakgolo ya go fana ka diphaphelo go lokileng ke bokgoni bja go diriša ditšhelete go kgotsofatša dinyakwa tša yo a fanago ka phaphelo le yo a amogelago phaphelo.

d. Diriša go loka peakanyong ya kgopelo ya phaphelo

- *Tshedimošo ye e tlogo pele ga morero.* Bao ba fanang ka phaphelo ba swanetše go fana ka tshedimošo ye e kwalago, ye e tlogo pele ga morero ka ga ditsela tše di latelago: mogkwa wa go dira kgopelo, nako yeo kgopelo e swanetšego go romelwa ka yona; nako ye e beetšwego “ee “ goba “aowa”, ka mo kwano e tla fihlelelwago ka gona mabapi le dipelo, dinyakwa tša go bega; le gore tšhelete e tla ba gona neng.
- *Phihlelelo ya go lekalekana:* Tshedimošo ye e fiwago bao ba amogelago diphaphelo e swanetše go kgonagatša phihlelelo ke bao ka moka e ka bago baamogedi ba diphaphelo, kudukudu dihlopha tše di hlokomologilwego le tše di hlokišitšwego dibaka go swana le ditšhaba tša ka metseng ya ka magaeng, le mekgatlo, bao ba sa bolelego Seisemane, dihlopha tše di nago le maneneokgoparara a mannyane, le batho bao ba sa tlwaelago mekgwa ya tshepedišo ya dikhamphani.
- *Dikgokagano tša lebelo:* Lebaka la nako leo le lego magareng a go dira kgopelo le go tšewa ga sephetho le swanetše go ba le lekopana ka mo go ka kgonegago, dikgopelo tše di gannwego di swanetše go ba tšona di arabjago ka pela.

e. Hloma lenaneo la go tšea diphetho

- *Ditekanyetšo:* Ditekanyetšo tša mananeo a go fana ka diphaphelo le ditema tše di nyakago tlhokomelo di swanetše go tšeelwa sephetho pele ga morero. Diphaphelo ka moka di swanetše go dirwa go ya le tšhelete ye e lego gona.
- *Fana ka mabaka:* Mabaka a go ganetša dikgopelo a swanetše go utullelwa modirakgopelo.
- *Diphetho tše di sedimošitšwego:* Diphetho di swanetše go bewa motheong wa kwišišo ye e tseneletšego ya merero ya tlhabollo le kgopolo ya maleba ya tlhabollo. Ge go nyakega botsebi bja maleba bo swanetše go nyakwa ke motho yo a fanago ka phaphelo.
- *Thulano ya dikgahlegelo:* Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go tšea magato a kelohlolo go efoga go tlhulana ga dikgahlegelo mabapi le batho le mekgatlo yeo e amanago ka bokgauswi le boto le bašomedi ba mekgatlo wo o fanago ka phaphelo.

f. Rerisana ka kwano ya go thekga ka ditseka

- *Go hlalosa kamano:* Kwano ya go thekga ka ditseka e swanetše go hlalosa kamano magareng a yo a fanago ka phaphelo le yo a hlegago ka phaphelo yeo gomme e hlalose ka go nepagala gore go letetšwe dipelo dife.

- *Go rerišana ka dipoelo:* Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go rerišana ka ga dipoelo tša tlhabollo le yo a amogelago phaphelo gore go be le bodirišane bja kwano gore go be le tlhabollo.
- Kwano e swanetše go naganela seo se nyakago ke baholegi ba dipoelo le gore ba nagana gore dilo di swanetše go dirwa bjang.
- *Dikwano tša phaphelo:* Dikwano tša phaphelo di swanetše gore ka mo go kwalago di hlalose gore ke bokae, morero le nako ya go fiwa ga phephello, ditsela tša go lefella, dinyakwa dife goba dife tša pego ya tlahetšo, le dinyakwa tša kelo, tseo di ka dirišwago, le mabaka ao ka wona thekgo ya ditšhelete e ka fedišwago.
- *Ditefelo tše di lego nakong:* Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go kgonthiša gore skedule seo se kwanetšwego se a gomarelwa.

g. Hlapetša tšwelopele

Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go diriša ditsela tše di šomago tša go hlapetša, go kgonthiša taolo ya maleba le go kgonthiša gore diphaphelo di dirišwa go ya ka kwano ya phaphelo yeo. Hlapetšo ye e šomago e akaretša -

- go hlokomela kudu dinyakwa tša go bega;
- go kwišiša ditekolo tša dipuku tša ka ntle;
- go etela diprojeke ka bowena;
- go bala le go tširogela dipego tša diprojeke le dikgopelo;
- go fetoga le maemo ge go nyakega;
- go kwišiša lefapha leo phaphelo e šomago go lona.

h. Nagana ka kelo

- *Go ela dipoelo tša mananeo:* Le ge mananeo ka moka a swanetše go ela tšwelopele ya wona le diphethwa, kelo ye e sepetšwago ke mokgonagatši wa go tšwa ka ntle e a nyakega mabakeng a mangwe. Kelo ye e šomago ka dipoelo e tla ba bohlokwa kudu go ithuteng ka lenaneo leo le go beakanyeletša pele.
- *Kgopolo ye botse le tlhabollo ya thekgo ya mokgatlo:* Thekgo ya Tlhabollo ya mokgatlo go motho yo a fiwago phaphelo ge kelo e šišinya gore go be le diphetogo tše kgolwane. Motheo wo o tiilego wa teori le kwišišo ya tlhabollo le tsebo ya botebniki di swanetše go sedimoša thekgo ya ditšhelete ya kelo le ditšhišinyo.
- *Go ela go fana ka phaphelo:* Maano a go šoma a ka gare a go ela lenaneo la go fana ka phaphelo a swanetše go ba karolo ya go fana ka phaphelo. Mokgwa wo o beakantšwego wa go ela o tla fana ka motheo wa go ela dipoelo tša lenaneo gomme o

tla bea le motheo wa go kaonefatša diphetho tša leanotshepedišo la thekgo ya ditšhelete.

i. Go fihlelelega

Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go fihlelelega ba be ba hwetšagale gore go rerišanwe le bona. Ba swanetše go dira ka mo ba ka kgonago go araba melaetša ya dithelefomo, ba arabe dipotšišo tše di ngwadilwego, ba hwetšagale go swara dipoledišano ka diprojeke, gomme a lebagane le mathata.

j. Beakanyeletša tšwetšopele

- *Go tšwela pele morago ga lebaka la go fiwa phaphelo:* Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go hlohleletša le go thekga bao ba fanago ka diphaphelo gore ba hlabolle bokgoni bjo bo nyakegago le maano a go šoma go dira gore mokgatlo o tšwele pele o le gona go feta lebaka leo phaphelo e diretšwego lona.
- *Go fenywa go boithekgo:* Maanotshepedišo le ditsela tša go fana ka diphaphelo di swanetše go hlangwa ka mokgwa wa go matlafatša batho le ditšhaba. Se se ka dirwa ka go efoga mekgwa ye e kgaogantšwego yeo e neeletšwego feela bathong, gomme legatong la yona go dirišwe maanotshepedišo a kabo ya ditseka ao a beakantšwego gabotse ao maikemišetšo a yona e lego go kgonagatša tšweletšegopele ya lebaka le letelele.
- *Nako le go fedišwa:* Go swanetše go fiwa tlhokomelo ya kgolwane e swanetše go fiwa katološo ya kabelo ya diphaphelo. Lebaka le lelekanego la go fana ka tsebišo ya go fedišwa ga phaphelo le swanetše go fiwa. Bao ba fanago ka diphaphelo ba na le boikarabelo bja go hlohleletša tšweletšegopele gomme ba swanetše go dira se se kgonagalago go kgonagatša peakanyo ye e tiilego ya bao ba fiwago diphaphelo.
- *Ditshenyagalelo tša mešomo:* Baabi ba dithekgo tša ditšhelete ga se ba swanela go hlokomologa go thekga ditshenyagalelo tša mešomo ge ba thekga ditshenyagalelo tša mananeo, tšro di kgokaganego le dipeakanyo tše dinyakegago.

k. Tlhabolla boridišane

- *Botshepegi le boitsebišo bja bao ba amogelago diphaphelo:* Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go nyaka go šoma ka mokgwa wo e lego gore boitsebišo le botshepegi bja mekgatlo ye e hlegago di hlomphiwa ka botlalo. Dikamano le bao ba amogelago diphaphelo di swanetše goba tše di nago le tlhomphano gomme bodirišane bjo bo thekganago bjoo go bjona modirišane yo mongwe le yo mogwe a nago le tema ye e hlalositšwego ka go kwala le gona e tlaleletšago tša ba bangwe, gore go fihlelelwe nepo ya tlhabollo ye e kwanetšwego.

- *Go kgatha tema ga setšhaba:* Baabi ba diphaphelo ba swanetše go hlohleletša bao ba di fiwago gore ba ame badidi ba kgauswi mananeong a tlabollo ka ditikologong tša bona.
- *Dikamano tša thekgano:* Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go nyaka go hloma dikamano tše di thakganago le bao ba fiwago diphaphelo, tseo di fetago go fana ka tšhelete. Tše di akaretša go ba le boikarabelo bjo bo itšego tlabollong ya bokgoni bja go phethagatša tlabollo, le go abelana nako, mabokgoni le mehlodi ye mengwe.

1. Boitlamo bja go ithuta

Mananeo a swanetše go lebelelwa leswa nako le nako go ya ka mabaka ao a fetogago a leago le aekonomi. Mananeo le ditsela di swanetše go lokišwa ka go se kgaotše go kaonefatša go šoma ka bokgoni. Bao ba fanago ka diphaphelo ba swanetše go nyaka go kaonefatša boleng bja leanotshepedišo la bona la go fana ka diphaphelo le ditsela ka go kopana le baabi ba bangwe ba diphaphelo, ba kgonthiše gore bašomedi ba bona ba hlahlilwe ka bokgoni, gomme ba dule ba sedimošegile ka ga mekgwa ya bosetšhaba le ya boditšhabatšhaba ya go fana ka diphaphelo.

7. Go lefela ka thekgo ya ditšhelete

Mengwageng ya moragonyana, batšweletši, mabenkele a melokoloko le dikago tša ditšhelete di thomile go amega kgoboketšong ya ditseka tša merero ye e ratwago ke batho, go swana le ya bana goba ya tikologo. Ka yona nako ye, di dutše di ikhweletša kwalakwatšo le mebaraka e mmalwa. Papatšo ye e amanago le merero, goba bjalo ka ge e tsebega ka mono Afrika Borwa e le “thekgo ya ditšhelete”, e fana ka dibaka tše di kgahlišago go Mekgatlo ye megolo le ye mennyane yeo e sa Šomelego Poelo tša gore e šome mmogo, gore di holege ka bobedi bja tšona. Se se hlalositšwe bjalo ka sebaka seo go sona mahlakore a mararo a hlegago. Kgwebo e nyaka go oketša dithekišo tša ditšweletšwa tša yona goba ditirelo, goba e ikagele maemo magareng a bao e ka bago badirelwa ba yona. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o tsoša temogo le ditšhelete tše di oketšegilego, go tšwa mohoding o moswa wa mmaraka, ge batho ba ipshina ka mehola ya go ba karolo ya lesolo leo. Dikgwebo di bonadikgokagano tša tšona le merero ye mebotse bjalo ka dibaka tša go ikwalakwatša, gomme di lefela masolo ao ka ditekanyetšo tša tšona tša kwalakwatšo. Ka tsela ye Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo e kgona go goga thušo mohloding wa thekgo ya dikhamphani, go ena le ditekanyetšong tša yona tša dkabelo.

Kwalakwatšo ye e amanago le merero goba thekgo ya ditšhelete e hlaloswa bjalo ka: *Kamano ye e holago mahlakore a mabedi magareng a khamphani le mokgatlo wo o sa šomelego poelo, yeo go yona lehlakore la pele le nago le maikemišetšo a go ikwalakwatša le a go itšweletša, mola la morago le latelago maikemišetšo a go kgoboketša ditseka le a dikamano le setšhaba.* Se se bonwa gantši lefaseng la dipapadi, moo dikhamphani tše dikgolo di beago ditšhelete tše dintši tša go thekga dipapadi tša go swana le kgwele ya maoto, mola bathekgi ba hwetša kwalakwatšo ye e tsneletšego thelebišeneng. Mohola wa go tšwelela thelebišeneng gantši o feta kudu ditshenyagalelo yeo e ntšhitšwego ke mothekgi, gomme se ke sona se se dirago gore thekgo ya ditšhelete e kgahle dikgwebo ka tsela ye.

Bodirišane bjo bja thekgo ya ditšhelete bo akaretša ditiragalo tše di fapafapanego:

- *Papatšo, dikamano le setšhaba, le masolo a go ikwalakwatša:* Dikgwebo di fiwa tumelelo ya go diriša seka sa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo papatšong ya ka diphatlalatšing tša elektroniki le dikuranteng.
- *Persente ya dithekišo:* Mokgwa wo o rategago wo e bilego o le bonolo ke go aba persente ya poelo ya dithekišo tša setšweletšwa go Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo. Goba persente ye nnyane ya kwano ya thekišo ka karata ya krediti goba ka tšheke e abelwa Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo.
- *Tšweletšo:* Dikhamphani di akaretša leina la Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le seka, dikhuponeng tša phokoletšo ya setšweletšwa sa bona, gomme tša aba tšhelete khuponeng ye nngwe le ye nngwe ye e dirišitšwego.
- *Thekgo:* Dikhamphani di hwetša kwalakwatšo ka go lefela ditshenyagalelo tša ditiragalo tša go kgoboketša ditseka.
- Bodirišane bja kgwebo: Dikhamphani di bapatša dikarata tša kredite, dipholisi tša inšorensense le diweletšwa tše dingwe le ditirelo thwii go bathekgi ba Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, gomme di fane ka persente ye e itšego goba tšhelete ye e beilwego go mokgatlo gore di hwetše monyetla wo.

Kwalakwatšo ye e amanago le morero, goba thekgo, ke kwano ya tša kgwebo, e sego feela tiragalo ya go kgoboketša ditseka. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o swanetše go lebanya modirišane wa kgwebo ka kelohloko, ka kamano ya maleba (goba “tshwanelego”) magareng a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le setšweletšwa goba tirelo ya khamphani. Go swana le lona lebaka leo, kgwebo e tla nyaka Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo goba morero wo o tla tlaleletšago ponagalo ya wona le maikemišetšo a boikwalakwatšo. Bathekgi ba tla swanela go nyaka go oketša boleng mananeong a bona a kwalakwatšo ka bodirišane le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo, bjo bo:

- Oketšago dithekišo tša ditšweletšwa tša bona goba ditirelo
- Go hwetša amogelego setšhabeng le phatlalatšo
- Go dira dikgokagano le bao e ka bago badirelwa le baetapele ba kgauswi ba hwetše kamogelego setšhaba le batšeadiphetho;
- Go ikagela botumo bjo bobotse setšhabeng.

Bodirišane bjo bo atlegilego bja thekgo magareng a dikhamphani le Mekgatlo ye e sa Šomelego Poelo bo tla tsebega ka tše di latelago:

- *Bodirišane bokgethilwe ka kelohloko,* gomme go na le kwano ya maleba magareng a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le khamphani goba setšweletšwa;

- *Dikamano tše di kgotsofatšago tša go šoma di hlabolotšwe*, ka kgatelelo go dikgokagano tše di bulegilego, le dikwano tše di tiilego, tše di ngwadilwego tša dikontraka;
- *Mehloti ye e lekanego* (batho, nako le didirišwa) di beewe lenaneo le, gomme le filwe tlhokomelo ya šedi ya pele.
- *Dinyakišišo tše dingwe tša mebaraka ka ga batho* (bae e ka bago badirelwa, setšhaba, balatedi ba Mokgatlo o o sa Šomelego Poelo) di dirilwe pele go ka kwanelwa bodirišane bofe goba bofe.
- *Tsepamelotšo ya tša tikologo* (ya bosetšhaba, ya selete goba ya selegae) magareng a Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le dikhamphani, di swanetšane.
- *Nako ya lenaneo le dinepo*, le mmaraka wa khamphani le badirelwa ba Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo di šupilwe ka mo go sa beaetšego.

Ge e bewa gabonolo, maikemišetšo a motheo a kwalakwatšo yeo e amanago le merero goba a thekgo ka ditšhelete, ke go rekiša ditšweletšwa tše di oketšegilego. Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le wona o šoma ka tsela ya bodirišane bja kgwebo, ka meholo ya kwalakwatšo go mothekgi. Mokgatlong wa wo o sa Šomelego Dipelo, maikemišetšo a motheo ke go kgoboketša tšhelete ye e oketšegilego go thekga maikemišetšo a wona. Maikemišetšo a a go lwantšhana a ka ba gona ka go bapa mmogo ntle le go baka thulano. Dihlogotaba tša dikhamphani di akaretša maikemišetšo a a latelago a kwalakwatšo:

- Go tšweletša dithekišo ka go hlohleletša kgahlegelo magareng a badirelwa ba bjale le bao e ka bago ba baswa, magareng a batšweletši, baphatlalatši, barekiši le babapatši;
- Go gatiša maemo a khamphani goba a setšweletšwa;
- Go hola morero goba setšhaba, ka goba modudi wa go loka wa khamphani;
- Go lapološa goba go tšweletša khutšo magareng a badirelwa ba bagolo le bao e ka bago badirelwa – kudukudu magareng a dikhamphani tše dikgolo le dikemedi tša mmušo;
- Go hlohleletša bao ba nago le mangwalo a go rekiša setšweletšwa se se itšego, barekiši ba bona le bašomi.

Dipeakanyo tša thekgo tša go dirwa ka molomo ga di a loka ka mo go lekanego. Kwano. Kwano ye e tlamago ka molao e swanetše go bewa ka go ngwlwa gomme e emele maitlamo le tšeo di letetšwego ke mahlakore ka bobedi. Kwano e hlalosa seo seo lehlakore le lengwe le le lengwe le swanetšego go se dira goba go se se dire, e swanetše go tloša kgakanego ka moka le go se kwišišane peakanyong yeo. E swanetše go hlabollwa go šireletša bobeding, Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le khamphani. Mehuta ya mathata ao dikontraka di lekago go a efogela ke a go re:

- Mothekgi ga se a hwetša phatlalatšo ye e holofedišwego
- Seka sa mothekgi e be e se se segolo ka mo go lekanego gomme se le lefelong le le fošetšego
- Mothekgi o be a letetše gore mebala ya bona e dirišwe plakateng

- Mothekgi o be a letetše gore Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo o lefele dilapološi moletlong wa go hloma
- Mothekgi ga se a thabišwa ke go begwa ga tiragalo ke diphatlalatši tša ditaba, goba leina la bona ga se la bolelwa
- Mothekgi ga se a hwetša šedi goba bakgathatema ka lenaneo la thekgo

Dikontraka tša mananeo a go thekgwa goba ditiragalo di swanetše go akaretša:

- Hlogo ya tiragalo yeo goba lenaneo.
- Matšatši, dinako, mafelo le nako ya tiragalo goba lenaneo.
- Dintlha ka botlalo tša sekgoba ka moka seo se tla fiwago mothekgi le Mokgatlo wa go se šomele Poelo didirišweng tšo di ngwadilwego - bogolo bja seka, moo seka se ilego go bewa gona, go bewa ga leina la mothekgi ka sebopegong sa hlogwana ye nngwe le ye nngwe.
- Dintlha ka botlalo tša dihlogwana ka moka tše di gatišitšwego, go akaretšwa diplakate, matlakalana le mananeo ao a tšweleletšwego tiragalo yeo goba lenaneo - bogolo, mebala bontši, matšatši a kabo le maano a phatlalatšo.
- Skedule sa diphatlalatši tša ditaba go akaretšwa dintlha ka ga dipapatšo ka moka tše di lefetšwego tše di nago le leina la mothekgi le tshedimošo ka ga Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, mokgwa woo ka wona mothekgi le ditšweletšwa goba ditirelo di tla bolelwago ka gona.
- Kabelo ya mothekgi ya ditšhelete lenaneong goba tiragalong, ka matšatši ao a kwanetšwego atefelo.
- Dintlha ka ga ditshenyagalelo tše dingwe tšo di swanetšrgo go bewa godimo ga mothekgi, go swana le papatšo, taolo, kgatišo, go fepa, boitapološo, maeto, bj.bj.
- Dikwano tša dipeakanyo tša kamogelo ya baeng le tša dinamelwa tša baeng, batlošabodutu, diboledi, bj.bj.
- Tsela ye e swanetšego go latelwa ge go ka ba le kgakgano.
- Pego ya maikemišetšo a go thuša mothekgi gore a fihlelele maikemišetšo ntle le go tshwenyana le ditšweletšo dife goba dife.
- Temana ya kiletšo go Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo, kgahlanong le dipelo tša mabaka afe goba afe ao a begoa sa naganelwa, aoa ka dirago gore morero o phumolwe goba o fegwe.
- Kwano ye nngwe le ye nngwe ya maleba ye e lego mabapi le tshepedišo le taolo ya lenaneo goba tiragalo, go šoma le bakontraki ba ka ntle go swana le baemedi ba tša papatšo, go beakanywa ga dikopano; go bolokwa ga direkoto, go ntšhwa ga direkoto tša tšwelopele.

DITŠHUPETŠO:

- Southern Institute of Fundraising – Codes of Professional Ethics
- South African NGO Coalition – Codes of Good Practice
- Association of Fundraising Professionals – Codes of Ethical Standards and Standards of Professional Practice
- The Commonwealth Foundation –Guidelines for Good Policy and Practice
- The Southern African Grantmakers' Association – Guidelines for Good Grantmaking
- Pema Lakha & Associates – Guidelines for the Management of NGO's and CBO's
- Eskom – A management Guide for Development Organisations in South Africa

DIPUKU TŠE DI SWANETŠEGO GO BALWA

Smith, Bucklin & Associates, *"The Complete Guide to Nonprofit Management"* – John Wiley & Sons, 605 Third Avenue, New York, NY 10158-0012 ISBN 0-471-30955-9

Arnold J Olenick and Philip R. Olenick, *"A nonprofit Organisation Operating Manual"* – The Foundation Center, United states of America, ISBN 0-87954-293-4

David L Cuthbert, *"Your Guide to Mobilising Resources - "A fundraising Manual Gor Soutern African Non-profit Organisations"*, Charities Aid Foundations/Nonprofit Partnership, P.o Box 31819, Braamfontein, South Africa 2017, ISBN.....

Henry A Rosso and Associates *"Achieving Excellence in Fundraising"*, Jossey-Bass Inc., San Francisco, ISBN 1-55542-387-6

Tracy Daniel Connors – *"The Non-profit Handbook"*, John Wiley & Sons 605 Third Avenue, New York, New York, NY 10158- 00012 ISBN 0-471-17967-1

Khansele ya Mopresidente ya Rapabliki ya Afrika Borwa

Local Government Management – Nazeem Ismail. Saheed Bayat. Ivan Meyer

GO TSENYWA TIRIŠONG

Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo goba (ba)mokgoboketši wa ditseka, goba motho yo a fanago ka phaphelo le bao ba tswalanago nawo, ba tla obamela melaotshwaro ya go šoma gabotse. Bahlankedi le batho bao ba šomago maamong a go tšea diphetho mokgatlong ba tla saena, ba gomarela ba be bsa hlompha melaotshwaro ye, ba dutše ba lemoga gore :

Mokgatlo wo o sa Šomelego Poelo le bao ba tswalanago nawo a wona:

- Mokgatlo, taolo ya wona, tshepedišo, le bao ba tswalanago nawo ba tla obamela melaotshwaro ye ya go šoma gabotse;
- Ka go saena melaotshwaro ye, mokgatlo o itlama gore o sekasekwe nako le nako ke ba ka gare go kgonthiša gore o gomarela melaotshwaro ye;
- Mokgatlo, taolo ya wona, tshepedišo le bao ba tswalanago nawo ba kwana gore ge ba ka hwetšwa ba hlokomologa melaotshwaro ye ba tla šomana le seemo se sengwe le se sengwe ka tgsela ya maleba go ya ka molaotheo wa mokgatlo le dinyakwa tša boingwadišo bja bona.

Tshaeno ya Bahlankedi

Leina

Tshaeno

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

(Ba):Mokgoboketši wa ditseka:

- tla obamela melaotshwaro ye ya go šoma gabotse;
- tla itlamela go sekasekwa nako le nako go kgonthiša gore o gomarela melaotshepedišo ye;
- tla dumela goe ge a tshela melaotshwaro ye o tla lebagana le magato a maleba goya ka maanotshepedišo a mokgatlo a ka gare le ditlwaelo, goba ka dinyakwa tša maleba tša kontraka.

Ditshaeno tša Bahlankedi (ge e le mekgatlo ya go kgoboketša ditseka)

Leina

Tshaeno

.....
.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Moabaphaphelo le batswalani:

- ba tla okamela melaotshwaro ye ya go šoma;
- ba tla dira ditshekatsheko tša nako le nako tša mokgatlo go kgonthiša gore melaotshwaro ye e a gomarelwa;
- ba tla kwana gore ge mokgatlo e ka hwetšwa e hlokomologa melaotshwaro ye ba tla šomana le mokgatlo o mongwe le o mongwe ka tshwanelo, go ya ka maanotshepedišo ya ka gare ya mokgatlo le ditlwaelo.

Tshaeno ya Bohlankedi:

Leina

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tshaeno

.....

.....

.....

.....

.....

.....